

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a církevního práva

Teologické nauky

Šimon Kočnar

*Reorganizace církevní správy mezi
Československem a Polskem v 70. letech
20. století*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Damián Němec, dr

2016-2017

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Šimon Kočnar

Obsah

Úvod.....	4
1. Klíčové události před 1. světovou válkou	6
1.1 Ztráta Slezska roku 1742	6
1.2 Vznik Pruského království.....	9
2. Vývoj po 1. světové válce do konce 2. světové války.....	13
2.1 Vznik Československa.....	13
2.2 Boje o Těšínsko.....	15
2.3 Situace na území Kladska po vzniku Československa.....	18
2.4 Pruský konkordát	20
3. Provizorní církevní řešení po 2. světové válce.....	23
3.1 Apoštolská administratura českotěšínská.....	23
3.2 Církevní správa na území Polska	27
4. Delimitace polských diecézí v roce 1972	30
4.1 Politické podmínky úpravy diecézní struktury v Polsku.....	30
4.2 Apoštolská konstituce <i>Episcoporum Poloniae coetus</i>	33
4.3 Dopad apoštolské konstituce na církevní správu Kladska.....	35
5. Delimitace československých diecézí v roce 1977.....	36
5.1 Politické podmínky úpravy diecézních struktur v Československu	36
5.2 Apoštolské konstituce <i>Præscriptionum sacrosancti a Qui divino</i>	39
5.3 Dopad apoštolské konstituce <i>Præscriptionum sacrosancti</i> na církevní správu slezských komisariátů	41
Závěr	42
Seznam pramenů a literatury	44

Úvod

Má práce se bude zabývat reorganizací správy katolické církve mezi Československem a Polskem v 70. letech 20. století. Zaměřím se na historický vývoj dané problematiky v jednotlivých etapách dějin.

V první kapitole charakterizují situaci před 1. světovou válkou, tedy ztrátu Slezska roku 1742 a následný vznik Pruského království. V druhé kapitole se zaměřím na období po konci 1. světové války až do konce 2. světové války, zejména na vznik Československé republiky, válku o Těšínsko a také na situaci na území Kladska v tomto období a pruský konkordát. Ve třetí kapitole se budu věnovat situaci po skončení 2. světové války, konkrétně na Apoštolské administratuře českotěšínské a církevní správě na území tehdejšího Polska. Ve čtvrté kapitole budu pokračovat problematikou delimitací polských diecézí v roce 1972, kde se budu zabývat zejména politickými podmínkami úpravy diecézní struktury v Polsku, apoštolskou konstitucí *Episcoporum Poloniae coetus* a jejím dopadem na církevní správu Kladska. Kapitulu pátou věnuji delimitaci diecézí v Československu v roce 1977, tedy politickým podmínkám pro úpravu diecézních struktur, apoštolským konstitucím *Præscriptionum sacrosancti* a *Qui divino* a dopadem konstituce *Præscriptionum sacrosancti* na církevní správu slezských komisariátů.

V závěru práce se pokusím celou práci shrnout a rekapitulovat poznatky, k nimž jsem během tvorby práce došel. Poskytnu také svůj pohled na věc a pokusím se nastínit možný vývoj v budoucnu a otázky s ním související.

Cílem mé práce je poskytnout komplexní náhled na územní vývoj českých diecézních hranic ohledně Slezska, a to od roku 1742 až do roku 1978, kdy došlo ke konečnému vyřešení této otázky.

Při psaní této práce budu vycházet zejména z odborné literatury, apoštolských konstitucí a dalších dokumentů Svatého stolce. Z důvodu různorodého charakteru potřebných zdrojů budu používat obzvláště analytickou metodu.

Téma této práce považuji osobně za velmi zajímavé, už jen proto, že k definitivnímu vyřešení této otázky došlo až po více než dvou stech letech od rozhodující události, tedy od ztráty Slezska. Vývoj v dějinné epoše, na události takto bohaté a dlouhé, mi přišel jako záruka toho, že mě dané téma bude bavit a zajímat. Při volbě tématu bylo pro mě důležitým přijít s něčím zajímavým a pokud možno

i nevšedním. Zvolil jsem si proto téma, které je dle mého názoru ojedinělé a vcelku raritní. Na jednu stranu mi to mou práci možná značně ztíží, avšak na stranu druhou budu moci být více kreativní a nebudu svázán předsudky k tomuto tématu. Zejména to pro mě bude opravdu něco zcela nového.

Rád bych také poděkoval vedoucímu práce doc. Damiánu Němcovi, a to především za trpělivost, kterou se mnou při psaní této práce měl, a za vstřícnou pomoc, zejména v oblasti výběru zdrojů, na kterou si našel čas i při svém nabitém programu.

1. Klíčové události před 1. světovou válkou

1.1 Ztráta Slezska roku 1742

Klíčovou událostí, která zapříčinila ztrátu Slezska ze svazku rakouského mocnářství, byla tzv. válka o rakouské dědictví. Tato válka, která trvala od roku 1740 až do roku 1748, probíhala mezi Habsburskou monarchií na straně jedné a Pruskem, Bavorskem a Francií na straně druhé.

Příčinou k jejímu vypuknutí byla náhlá smrt rakouského císaře Karla IV., který zesnul 20. října 1740. Jelikož Karel neměl mužské potomky, snažil se již za života o prosazení tzv. pragmatické sankce, která by umožňovala nástupnictví na císařský trůn jeho dceři Marii Terezii. Někteří panovníci tehdejší Evropy vycítili šanci využít tuto příležitost k obohacení se na úkor Rakouska. Pruský král Fridrich II. tajil své plány do posledního okamžiku a 16. prosince využil situace a vpadl se svou armádou do Slezska.¹ Na pochod se tehdy dalo 27 praporů pěchoty a 42 jezdeckých eskadron. Celkem se do Slezska vydalo 27 000 mužů a 42 děl.² Pro novou císařovnu nebyla tato situace vůbec lehká. Již krátce po svém zvolení musela čelit mezinárodní opozici, která odmítala uznat pragmatickou sankci a tím i její právo nastoupit na trůn po svém otci. Nejdříve vznesl svůj nárok na české země a část Rakouska bavorský kurfiřt Karel Albert, argumentujíc blízkým příbuzenstvím s Habsburky a poněkud nejasnou smlouvou z dob císaře Ferdinanda I.

Mezi dalšími, kteří si činili nárok na habsburská území, byli španělský král Filip V. (Milánsko, Parma, Piacenza a Toskánsko) a saský kurfiřt a polský král Fridrich August III. V čele této válečné koalice měla stát bourbonská Francie, tradiční rival Habsburského trůnu. Vzniklé nepřehledné situace využil ihned Fridrich II. a přednesl vlastní požadavky, kde nepožadoval pouze jednotlivá slezská knížectví, ale již Slezsko jako celek. Zpočátku dával Fridrich přednost diplomacii, nakonec však využil své početné armády, která se dala na pochod.

Pruská armáda překročila hranice u Krosna a vstoupila na slezské území 16. prosince 1740. V ten samý čas vyslal Fridrich na vídeňský dvůr svého

¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Pozvání do Slezska*. 1. vydání. Praha: Kalich, 2001, s. 5.

² GROEHLER O. *Die Kriege Fridrichs II.*, Berlin, 1981, s. 24.

diplomata hraběte Gustava Adolfa von Gottera.³ Ten se řídil instrukcemi svého vládce a jednání vedl tak, „*aby se vyhovělo spíše diplomatické formě, než v naději na úspěch*“⁴ Hrabě byl u vídeňského dvora panovnicí ihned přijat, avšak celé diplomatické jednání vedl manžel císařovny František Štěpán Lotrinský. Gotter jménem svého pána nabídl poměrně arogantní návrh, a to odstoupení celého Slezska ve prospěch Fridricha výměnou za ochranu Rakouska před všemi jeho nepřáteli, za hlas pro Františka Štěpána při případné císařské volbě a návdavkem za rodové nároky Hohenzollernů na Jülich a Berg.⁵ Celé jednání skončilo v momentě, kdy Gotter oznámil, že pokud mu nebude vyhověno, je připraven vzít si celé území třeba silou. Marie Terezie po tomto prohlásila, že by raději viděla před Vídní Turky, než by se vzdala Slezska.⁶ Fridrich své požadavky snižoval a následně dokonce prohlásil, že se spokojí pouze s Vratislaví a Dolním Slezskem. Veškeré jeho pokusy o vyjednávání narazily na odpor císařovny. Marie Terezie odmítala jakýkoliv dialog, dokud budou pruská vojska na území Slezska. Vše vyvrcholilo, když byl 21. ledna z Berlína odvolán rakouský vyslanec Demeradt.⁷

Postupu Fridrichova vojska nestálo v cestě téměř nic. Rakouské vojenské posádky ve Slezsku nebyly početné, stav tamějších vojenských pevností byl povětšinou žalostný a převážně evangelické obyvatelstvo vítalo pruského krále jako hrdinu, který je osvobodí od katolického útlaku.⁸ Na začátku svého tažení vydal Fridrich manifest k obyvatelstvu Slezska, ve kterém nabádal ke klidu a deklaroval, že přichází v míru, bez nepřátelských úmyslů, a chce Slezsko pouze ochránit proti útokům nepřátel a působit tak ve prospěch Marie Terezie. Obyvatelům Slezska také zaručoval beztrestnost a úplnou svobodu vyznání. Zároveň je ujišťoval, že se pruská vojska budou chovat ukázněně. Právě vyhlášení úplné náboženské svobody vedlo k tomu, že Fridrich získal na svou stranu protestanty, kterých bylo nejvíce právě v Dolním Slezsku. Naopak

³ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 368–369.

⁴ FRIEDRICH der GROSSE, *Geschichte meiner Zeit*, München b.d., s. 88.

⁵ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 369.

⁶ BROWNING R. *The War of the Austrian Succession*. Gloucestershire, 1995, s. 43.

⁷ BEIN W. *Schlesien in der habsburgischen politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*. Sigmaringen, 1994. s. 185; GRÜNHAGEN C. *Geschichte des Ersten Schlesischen Kriege I. Bis zum Abkommen von Klein-Schneleldorf*. Gotha, 1881, s. 101–102.

⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Pozvání do Slezska*. 1. vydání. Praha: Kalich, 2001, s. 5.

převážně katolické Horní Slezsko, a jeho polská většina obyvatelstva, se cítilo pevně svázáno s Čechami a Moravou. Právě v těchto katolických oblastech bylo proto možné pozorovat známky odporu proti pruské okupaci.⁹

Dne 30. ledna pak maršál Schwerin vydal v Opavě jménem pruského krále patent, ve kterém hrozí potrestáním ozbrojeného odboje a varuje, že „*ti, kdo se chopí zbraní proti královským pruským jednotkám, mají být podle válečných zvyklostí potřeni ohněm a mečem, viní i neviní, a ti u kterých bude nalezena zbraň, budou bez rozdílu společenského postavení pověšeni*“¹⁰

Dne 3. ledna byla pruskou armádou dobyta Vratislav a stejně tak většina Slezska včetně kladského hrabství. Výjimku tvořily pouze pevnosti Břeh, Nisa a Kladsko, které nepříteli zatím odolávaly.¹¹ Císařská armáda, která se snažila zastavit pruský postup, byla nakonec donucena k defenzivě bitvou u Molvic, která se konala 10. dubna 1741. Porážka císařského vojska v bitvě u Molvic zapříčinila, že se na stranu Habsburků přidalo i vystrašené Sasko, které do té doby sympatizovalo s Prusy. Podmínkou však byl příslib, že Rakousko přenechá Sasku pruh slezského území spojující Sasko s Polskem.¹² Na druhou stranu však toto pruské vítězství pozvedlo prestiž Fridrichovy armády a o spojenectví s ním se nyní začaly zajímat státy, které dříve zájem nejevily. Fridrich se však o Slezsko nehodlal dělit ani v nejmenším, ke všemu se spojenci, jejichž intriky, špatná koordinace a ledabylé plnění závazků mu již dlouho pily krev.

Následně se novým bojištěm staly východní Čechy. 17. května 1742 se Fridrich u Chotusic střetl s armádou Karla Lotrinského. Celkově zde bojovalo 28 000 mužů na každé straně, avšak dvojnásobnou převahu v počtu děl měla pruská armáda.¹³ Fridrich u Chotusic zvítězil, a to hlavně díky důkladnému výcviku svého jezdeckta, které po bitvě u Molvic prodělalo důkladnou reorganizaci. Nakonec vše dokončila pruská

⁹ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 369–370.

¹⁰ POPIOLEK K. *Stosunek ludności śląskiej do zajęcia Śląska przez Prusy w latach 1740-1763*. Kwartalnik Opolski 2, 1956, s. 68.

¹¹ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 371.

¹² ŽÁČEK R. *Dějiny Slezska v datech*. 1. Vydání. Praha: Nakladatelství Libri, 2003, s. 187.

¹³ GROEHLER O. *Die Kriege*. s. 35–38; DORN G. – ENGELMANN J. *Die Schlachten*, s. 13–18; RAUSCH K.. *Bitva u Chotusic 1742 a vojenské památky města Čáslavi*. Průvodce po bojištích a vojenských památkách Československé republiky 14. Praha, 1935.

pěchota a naděje Marie Terezie na opětovné dobytí Slezska se tak rozplynuly v nenávratnu. Po tomto vítězství zahájil Fridrich okamžitá mírová jednání. Nyní se však již nespokojil s celým Slezskem, ale své požadavky navýšil také o kus území severovýchodních Čech. Od tohoto požadavku nakonec Fridrich ustoupil, a to hlavně kvůli tomu, že jeho postavení v Čechách nebylo příliš stabilní. Nakonec se tedy spokojil „pouze“ se Slezskem a Kladskem. Ve Vratislavi byl poté 11. června 1742 uzavřen s Rakušany předběžný mír.¹⁴ K podepsání definitivního míru došlo pak téhož roku, 28. července v Berlíně.¹⁵ Dojednané podmínky míru však byly pro Rakousko velmi přísné, a kromě oblastí Opavska, Krnovska, Těšínska a části knížectví niskeého, přišlo mocnářství o celé Slezsko a Klasko. Naopak Prusko zvětšilo svou rozlohu o 1/3 a rozrostlo se o 2,5 milionu obyvatel. Fridrich také získal jedno z nejbohatších území Rakouska a výrazně tak zvýšil příliv peněz do státní pokladny.¹⁶

K další šarvátce došlo ještě o 15 let později, v létě roku 1778, kdy v tzv. bramborové válce Fridrich vtrhnul na území Opavska a obsadil tehdejší Cukmantl a Vidnavu a později i samotnou Opavu a Vítkov. Prusové však byli zahánáni k ústupu, a tak k žádným změnám nakonec nedošlo. 8. března 1779 byl tehdy v Těšíně uzavřen mír.¹⁷

Boje o Slezsko byly boji plnými zvrátů, náhod a těžko předvídatelných okolností. Pro Rakousko dopadly fatálně a sluší se říci, že kdyby se Karel VI. neotrávil náhodou houbami, což byla pravděpodobná příčina smrti dosud zcela zdravého panovníka, mohla dnes mapa Evropy vypadat naprosto jinak. Avšak na „kdyby“ se v historii nehraje.

1.2 Vznik Pruského království

Vznik pruského království se datuje k 18. lednu 1701. Po smrti Fridricha Viléma, přezdívaného Velký kurfiřt, se vlády ujal jeho syn Fridrich III. Nový kurfiřt těžil zejména z dědictví po svém otci, z politiky a těsného svazku Pruska s císařem. Za

¹⁴ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 374.

¹⁵ RÖNNEFAHRT H. K. (hrsg.). *Konferenzen und Verträge. Ein Handbuch geschichtlich bedeutsamer Zusammenkünfte und Vereinbarungen I II/31. Neure Zeit 1492-1914*. Würzburg, 1958, s. 161–163.

¹⁶ FUKALA, Radek a Zdeněk JIRÁSEK. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, s. 375.

¹⁷ BAKALA, Jaroslav a Josef SOLNICKÝ. *Slezsko*. Opava: Matice slezská, 1992, s. 57.

příslib poskytnutí 8 tisíc vojáků pro válku o španělské dědictví a podpoření Habsburků při císařské volbě, získal Fridrich korunní traktát z 16. listopadu 1700, kterým obnovil sliby svého otce z roku 1686, císařovo ujištění, že Pruské vévodství, povýšené na království, uzná.¹⁸

Problémem však bylo, že dokud Západní Prusko patřilo Polsku, Fridrich nemohl používat titul „pruský král“ (König von Preußen), ale pouze titul „král v Prusku“ (König in Preußen). Titul „pruský král“ tak nakonec nosil až Fridrich Veliký po připojení Západního Pruska roku 1772. Vzestupu Hohenzollernů pomohla bezpochyby i okolnost, že rakouský císař tehdy nemohl tušit, že tento dosud nevýznamný rod se jednou stane jeho protivníkem. Nově vzniklé Pruské království se skládalo z německých zemí, avšak kurfiřt hannoverský a saský se stali členy personální unie s neněmeckými monarchiemi. Korunovace nového panovníka se odehrála 18. ledna 1701 na zámku v Královci. Fridrich, proslulý svou náklonností k pompéznostem a přepychu, pojal tuto událost opravdu velkolepě. Korunovační slavnosti trvaly celých 6 měsíců a stály obrovské částky, mnohonásobně přesahující možnosti tehdejšího státu. Krále při korunovaci pomazal reformovaný dvorský biskup, který byl jmenován ad hoc.¹⁹ Podle vrchního ceremoniáře Johanna von Bessera, který byl obřadu svědkem, probíhala korunovace následovně: *„Jelikož bylo problematické zajistit ubytování pro početnou dvorskou společnost cestou z Berlína do Královce, přesunoval se dvůr ve čtyřech skupinách. Ve druhé skupině jel kurfiřt s manželkou a dvousetčlenným doprovodem. Slavnosti, jejichž plán vypracoval sám kurfiřt, zahájila jízda dvorských úředníků a kavalírů, v jejichž čele kráčeli čtyři heroldové ve zlatem vyšíváných šatech, trumpetisté, bubeníci a dragouni. Průvod pětkrát zastavil a pokaždé herold vyhlásil povýšení Pruska na království. Následujícího dne se sešli rytíři nově založeného Řádu Černé orlice k prvnímu shromáždění. Členové řádu přistupovali jeden pod druhém ke králi, který jim kolem krku pověsil širokou řádovou stuhu a nechal si políbit ruku. Korunovace se konala 18. ledna. V čele slavnostního průvodu se král vydal do velkého sálu zámku. Oblečen byl v nachový šat se vzácnými výšivkami a briliantovými knoflíky, červené punčochy, dlouhý purpurový plášť s hermelínovým límcem a sponou se třemi velkými diamanty. Na trůnu si nasadil korunu, do pravé ruky uchopil žezlo, do levé říšské jablko. Poté se vydal do královniných komnat, kde manželku sám korunoval. Nato se královský pár*

¹⁸ SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska*. Praha: Garamond, 2004, s. 35.

¹⁹ Tamtéž s. 36.

odebral s velkým doprovodem do kostela. U oltáře pomazal vrchní dvorský kazatel čelo a zápěstí se slovy požehnání nejprve králi, poté královně. Po bohoslužbě následovala v zámku královská hostina.²⁰ Jasnou zprávu vyslal Fridrich také tím, že nejprve korunoval sám sebe a až následně si dal požehnat církví. Tímto zdůraznil, že panovník stojí na zemi přímo po Bohu.

Z perspektivy samostatného Braniborska se Hohenzollernové ujali korunovací nové úlohy. Královský titul byl důležitým elementem sjednocení všech zemí spojených personální unií s Braniborskem. Všechny tyto země také používaly jednotný název Prusko.²¹ Historik Heinrich Leo roku 1864 napsal: „*Sjednocování braniborských zemí začalo...okamžikem korunovace... Úřady a armáda se staly královskými, což jim poskytlo nezvratný impuls k jednotě celku.*“²² Podstatným faktem bylo i to, že panovník přijal pietismus, který se vymezoval proti konzervativní luteránské ortodoxii. Tento krok vedl k posílení jeho pozice coby vládce reformované konfese. Fridrich se také prezentoval jako stavitel. K význačným stavbám jeho doby patří např. berlínská zbrojnice nebo přestavba tamějšího zámku, kterou vedl proslulý stavitel Andreas Schlüter z Gdaňska, a který se později stává dvorským sochařem.²³

Nový pruský stát reprezentoval něco do té doby zcela nevídaného. Revoluční byl zejména v tom, že překračoval hranice dynastických zájmů. Hlavním městem království zůstal Berlín a díky Fridrichovi a jeho vládě v posledních letech se rozvinula kvalitní státní správa, zejména vznikly tzv. stálé departamenty. Za zajímavost také stojí uvést, že římská kurie odmítala až do roku 1788 uznat nový královský titul, kvůli tehdejšímu duchovnímu území starého německého řádového státu. Kurie tehdy používala označení „Marchese di Brandenburgo“ a pruský stát naopak svatého otce oslovoval titulem „římský biskup“. Roku 1707 získalo Prusko díky dědictví také území Neuenburg a Valangin ve Švýcarsku. Fridrich se tak mohl právem považovat za druhého

²⁰ BESSER, Johannes von. *Preußische Krönungs-Geschichte oder Verlauf der Ceremonien, mit welchen Friedrich III, Churfürst zu Brandenburg, die Königliche Würde des Königreiches Preußen angenommen usw.* Köln an der Spree, 1702 (nové vydání Berlin 1901).

²¹ SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska.* Praha: Garamond, 2004, s. 37.

²² LEO, Heinrich. *Was ist konservativ?* Halle, 1864. s. 16n. (také „*Nominalistische Gedankspäne*“). Halle, 1864, s. 66).

²³ SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska.* Praha: Garamond, 2004, s. 38.

nejmocnějšího monarchu v římsko-německé říši.²⁴ „Získání královského titulu představovalo pro další vývoj pruského státu zásadní a nutný předpoklad.“²⁵

²⁴ SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska*. Praha: Garamond, 2004, s. 39.

²⁵ RANKE. *Viertes Buch*, Kap. 4. I, s. 509.

2. Vývoj po 1. světové válce do konce 2. světové války

2.1 Vznik Československa

Klíčovou úlohu při vzniku Československého státu sehrál její první prezident, Tomáš Garrigue Masaryk. Ten 1. srpna 1917 pronesl před Čechy a Slováky tento projev: *„Třeba si uvědomiti, že my Čechové nebyli jsme Rakouskem podmaněni. Rakousko nevzniklo jako Prusko porobením druhých zemí a válkou. České království, země rakouské a Uhersko spojili se v roce 1526 v unii tří samostatných států. Tenkrátě turecké nebezpečí, hrozící Evropě, shluklo tyto tři státy v jednotu. Měli jsme společného monarchu, Habsburka, ale byli jsme samostatni, svým státem a to právně platí ještě podnes. Tj. smysl českého státního práva. My jsme neztratili samostatnost, ale dynastie využila příležitosti, že pro protireformaci vyžadovala absolutistický centralismus. Víte, že císař František Josef naše práva slavnostně uznal v roce 1870, slíbil je obnoviti, ale svému slibu nedostál. My právem odvěkým žádáme svoji samostatnost, my také žádáme přiřčení Slovenska, které je v Uhersku a které bylo od českých zemí před stoletími odděleno Maďary. My reklamujeme spojení českého a slovenského národa – to je náš národnostní a státní program: samostatnost zemí českých a Slovenska.“*²⁶

Během války bylo přelomovou událostí zveřejnění textu tzv. Tříkrálové deklarace. Zde se píše: *„Všichni národové, ať velcí či malí, mají rovné právo na sebeurčení a rovnost jejich má šetřena býti. Jen z uznání rovnoprávnosti a ve vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvéstí pravá jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a jejich lidskost...“* Rakousko bylo tímto dokument nejdříve velmi překvapeno, později se však překvapení změnilo v rozhořčení, jelikož se již nejednalo o pouhé požadavky k větší autonomii, ale z textu jasně plynulo, že je požadována národní samostatnost a vystoupení z rakouského státu.²⁷ Zlomovým datem se pro vznikající Československo však stal 28. říjen 1918. Bylo to pondělí, a ještě ráno tohoto dne se vydal do Prahy císařský a královský místodržitel hrabě Max Coudenhove. Ten byl tehdy pevně přesvědčený, že k žádnému zásadnímu zvratu nedojde a že vše vyřeší nabídnuté příměří. Před 9. hodinou ranní se v Praze sešlo předsednictvo Národního výboru, tedy pouze ti členové, kteří zůstali v Praze. Zasedání se účastní Jiří Stříbrný, František

²⁶ MEDEK, Rudolf. 28. říjen. Praha: Památník odboje, 1923, s. 9.

²⁷ HOTMAR, Josef. Zrození republiky 1914-1918. Brno: Stilus, 2005, s. 283.

Soukup a Alois Rašín. Během krátké chvíle bylo schváleno, že v momentě, kdy Rakousko vyhlásí kapitulaci před Wilsonem, Národní výbor převezme vládu a vyhlásí samostatný stát. Krátce po 9. hodině začali členové konat podle dohodnutého scénáře.²⁸ Národní výbor přebral vládu a postupně začal ovládat většinu císařských úřadů, včetně policie. V ulicích Prahy se bujaře slavilo a Václavské náměstí a přilehlé ulice byly v dopoledne přeplněné jásajícími davy.²⁹

Za připomenutí stojí také proslov pozdějšího předsedy vlády, Karla Kramáře, který pronesl 14. listopadu 1918 právě na prvním zasedání Národního shromáždění. Na tomto zasedání byl zvolen aklamací prezident Masaryk. Tehdy řekl: „*Všecka pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské, jsou přervána. Konec jest smlouvám z roku 1526 a pragmatické sankci. Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český. A my svobodně a volně prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou Československou republikou. A abychom doplnili všechno to, prosím vás, abyste prvním presidentem Československé republiky zvolili Tomáše Masaryka*“. Potom následoval obrovský potlesk a Karel Kramář dodal: „*Prohlašuji tudíž, že profesor Tomáš G. Masaryk jest jednomyslně zvolen presidentem Československé republiky.*“³⁰

Situace na Slovensku byla však poněkud složitější. Slovenská národní rada v podstatě nefungovala a ani tamější politické kruhy nebyly schopné vyvinout dostatečnou činnost.³¹ 22. října 1918 uveřejnily Národné noviny zprávu o postoji prezidenta Wilsona na rakouskou nótu ze 7. října. O dva dny později otiskly zprávu o svolání ustavujícího sněmu do Slovenské národní rady, který se konal v Martine. Dne 3. října se v Martině, v prostorách tehdejší Tatra banky, konalo shromáždění, na kterém došlo k ustanovení Slovenské národní rady a také k představení znění Deklarace. V tomto dokumentu byla prezentována myšlenka společného života obou národů. Bylo stanoveno, že pouze Slovenská národní rada je oprávněna mluvit jménem slovenského lidu. V Deklaraci je také zdůrazněno, že Slováci jsou historicky i lingvisticky součástí jednotného národa česko-slovenského. V prvních dnech měsíce listopadu se do Slovenské národní rady dostávaly informace z vývoje v Praze. Členové předsednictva

²⁸ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005, s. 321.

²⁹ Tamtéž s. 283.

³⁰ MEDEK, Rudolf. *28. říjen*. Praha: Památník odboje, 1923, s. 28.

³¹ SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: Key Publishing, 2008, s. 47.

informovali o svolání pražského Národního výboru a také o prvním zákoně nového státu (tzv. recepční normě). Ve shodě s pojetím českými politickými silami byly i na Slovensku nechány v platnosti všechny právní předpisy uherské a v činnosti měly zůstat i stávající uherské orgány, avšak již jako podřízené subjekty Slovenské národní rady.³²

V čele tehdejší první vlády stanul právě Karel Kramář, krajně pravicově orientovaný příslušník státoprávní demokracie a obdivovatel carismu. Ministrem zahraničí byl jmenován Edvard Beneš a ministerstvo vojenství řídil Milan Rastislav Štefánik. V rukou tehdy nejvýraznější strany agrární byly potom tyto resorty: ministerstvo vnitra, veřejných prací, zemědělství a ministerstvo železnic. Dalšími vládními stranami byly strana státoprávně demokratická, národní socialisté a katolická strana. Slovenský klub byl organizován jako jednotný klub politických stran a zastával tedy ministerské křeslo bez portfeje. Tato vláda byla nazývána vládou tzv. všenárodní koalice a byly v ní zastoupeny všechny strany napříč politickým spektrem. Samotná vládní politika se zpočátku věnovala především problémům nově vzniklého státu např. oblasti Sudet, spojení českých zemí se Slovenskem, připojení Podkarpatské Rusi atd.³³

2.2 Boje o Těšínsko

Po vzniku nové republiky se vzápětí ukázalo, že stanovení jejich hranic nebude snadný úkol. Zejména sporná oblast Těšínska se ukázala jako velmi horká půda. Zprvu se vše jevilo jako politická neshoda mezi Československem a Polskem, která se nakonec vyřeší diplomaticky. Vše však, počátkem roku 1919, přerostlo do sice krátké, ale zásadní války o část hospodářsky významného území, někdejšího Těšínského knížectví.

Vzniklý konflikt o území Těšínska a menších území na Slovensku měl v konečném důsledku na vztahy mezi oběma státy fatální dopad. Zpočátku se zdálo, že spor bude vyřešen zatímní dohodou Zemského národního výboru pro Slezsko a polské Rady narodowe v Těšíně z 5. listopadu 1918. Delimitace hranic, kterou tato dohoda obsahovala, se však ukázala pro československou stranu nevýhodnou. Těšínsko, které od 14. století patřilo k českým zemím, bylo sice ve východní a centrální části osídleno převážně polskou populací, ale jako dopravní a hospodářská oblast bylo pro naši

³² SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: Key Publishing, 2008, s. 51.

³³ OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny: (1918-1945)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 8–9.

republiku klíčové. Již tak napjatou situaci zostřilo vypsání voleb do polského ústavodárného Sejmu na těchto sporných územích. Po jednání delegací obou zemí v Praze v prosinci 1918 se ukázalo, že dohoda mezi oběma státy je nereálná a pražská vláda se tedy rozhodla hájit své zájmy vojensky.³⁴ Během porady, trvající 8 hodin a konané 2. 1. 1919 na Pražském hradě, bylo zváženo několik variant průběhu státních hranic. V žádné z variant však nebylo počítáno s tím, že by se Těšínsko mělo jakkoliv dělit. Polské straně měl být přenechán pouze nejzazší roh Oravy. Jediný, kdo se tehdy vyslovil proti vojenskému zabrání Těšínska, byl tehdejší ministr pro výživu lidu Vrbenský.

Vojenské operace k připravovanému obsazení Těšínska probíhaly velmi intenzivně. 7. ledna 1919 se v Polské Ostravě setkali k poradě vedoucí úředníci, armádní velení a zemská vláda. Na této poradě byli všichni srozuměni s nadcházejícím postupem a Zemská vláda v Opavě začala připravovat svůj úřednický aparát k rozšíření svých pravomocí nad celým územím Těšínska. Dne 17. ledna 1919 zasedla v Praze vláda v čele s prezidentem Masarykem a následně jednomyslně schválila vojenskou intervenci v Těšínsku. Ovšem ještě ve stejný den zastavil akci sám prezident Masaryk, a to z toho důvodu, že byla ve Varšavě ustavena nová vláda vedená Ignacym Paderewským. Masaryk zřejmě stále doufal v možnost mírového řešení problému, ovšem když se následně ukázalo, že z polské strany nepřichází žádný postup v této otázce, udělil prezident 20. ledna 1919 ministrovi obrany Kľofáčovi rozkaz k obsazení Těšínska. V ten samý den schválila vláda memorandum polské vládě, které mělo být vysvětlením obsazení Těšínska a jehož základní principy koncipoval sám Masaryk. Přesila na straně československé armády byla silná. Akce se zúčastnil legionářský 21. střelecký pluk z Francie, domácí 54. pěší pluk z Olomouce, domácí myslivecký prapor z Fryštátu, domácí 93. pluk ze Šumperka a také dobrovolnické prapory z Orlové a Bohumína. Stranou nezůstaly ani nově utvořené Národní gardy, složené z místního obyvatelstva. Výrazné byly i rozdílly ve výzbroji (dělostřelectvo a těžké kulometry), kde Polsko zaostávalo.³⁵ Ve dvou týdnech došlo k obsazení uhelné pánve s nezničenými

³⁴ DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1922): vybrané kapitoly z československé zahraniční politiky*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 135–136.

³⁵ JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Matice slezská, 2009, s. 53–59.

šachtami, měst Jablunkov a Bohumín. K tomuto počínu došlo za pomoci obrněných vlaků.³⁶ Polská odvěta na sebe nenechala dlouho čekat. Polská vojska zablokovala pomocí vagónů tunely v Jablunkovském průsmyku, který byl z hlediska infrastruktury velmi důležitý. Území sice nebylo zaminováno, jak se československé jednotky zprvu domnívaly, ale bylo nutné se přemístit oklikou přes Trenčín, Přerov a Moravskou Ostravu. Vznikla také silnější jednotka v Žilině, které se 30. ledna 1919 povedlo vojensky si podmanit Jablunkov.³⁷ Útok na Těšín, který měl za úkol připravit podplukovník Josef Šnejdárek, nebyl nakonec potřeba, jelikož se polská vojska stáhla za Vislu, aby tak unikla obklíčení. Tento krok nepříteli vedl k tomu, že plukovník Šnejdárek ztratil strategickou výhodu a musel čekat na rozkaz z ministerstva obrany. Ministerstvo obrany však bylo nuceno Benešem, který v té době pobýval v Paříži, uzavřít s polskou stranou příměří. 31. ledna 1919 tak došlo k dohodnutí příměří na Visle (vyjma Skočova).³⁸ Zpočátku byla délka příměří vyjednána na 24 hodin, nakonec však trvalo do 3. února 1919, kdy bylo na 7 dní prodlouženo s výpovědní lhůtou 48 hodin. Po této lhůtě se automaticky prodloužovalo o dalších 7 dní.³⁹ Ztráty československé armády čítaly v bojích 53 mrtvých, 124 zraněných a 7 nezvěstných. Polská armáda utrpěla ztráty v počtu 92 mrtvých, 855 zraněných a 813 nezvěstných.⁴⁰

Následně bylo nutné přistoupit k rozdělení sporného území. 30. ledna 1920⁴¹ se do Těšína dostavila „Mezispojenecká plebiscitní komise“, která čítala 9 mužů. Komise okamžitě převzala správu nad územím Těšínského Slezska. Jako správní hranice byla stanovena současná demarkační vojenská linie. Na obou stávajících zónách byly vytvořeny Východní prefektura v čele se Zygmuntem Žuravským a Západní prefektura v čele s Čechoslovákem Michálkem.⁴² Komise spojenců začala postupně ztrácet vliv a kontrolu nad Těšínskem a bylo rozhodnuto o konání plebiscitu. Polské úřady však

³⁶ MECNER, Antoni. Walki o Bohumin, In: Danel, Nadolzie zrywa okowy, s. 105.

³⁷ VANĚK, Otakar, BEDNAŘÍK, František. V boj! Obrazová kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915-1918. Praha, 1927, s. 903.

³⁸ JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Matice slezská, 2009, s. 60.

³⁹ VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava, 1961, s. 101.

⁴⁰ Tamtéž, s. 356.

⁴¹ Tamtéž, s. 230.

⁴² JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Matice slezská, 2009, s. 106.

záměrně bojkotovaly vznik hlasovacích listin a kvůli tomu nebylo možné plebiscit provést. Nakonec však velvyslanci rozhodli, že se plebiscit uskuteční 12. července 1920.⁴³ Kvůli eskalujícím nepokojům se plebiscit ukázal jako neprůchodný, a tak bylo rozhodnuto o rozdělení sporného území za pomoci arbitráže. Provedení arbitráže však vzápětí začal komplikovat polský Sejm. Ten vytvořil dokonce i parlamentní podkomisi, která měla pomoci s výběrem arbitra apod. Nakonec však bylo Konferencí velvyslanců v Paříži stanoveno, že obě vlády musí do 15. července 1920 přijmout arbitráž, v opačném případě by byl, navzdory všem souvisejícím problémům, proveden plebiscit.⁴⁴

Celá situace nakonec dopadla pro Československo vcelku výhodně. Na západ od hranic byl Československu ponechán celý uhelný revír a celá klíčová železniční dráha. Okresy, které spadaly pod československý stát byly: okres frýdecký, slezskoostravský, bohumínský a také značná část okresu fryštátského, jablunkovského a těšínského. 29. července sdělila konference oběma státům, že do 15 dnů budou staženy okupační armády dohody a mezinárodní plebiscitní komise předá vládu nad územím polské a československé straně.⁴⁵ Ačkoliv zde nebyly plně respektovány historické zemské hranice, tak jako u jiných území československých, byly československé požadavky plně uspokojeny, a to jak po stránce ekonomické, národnostní, tak i z hlediska dopravy.⁴⁶

2.3 Situace na území Kladska po vzniku Československa

S koncem 1. světové války se zdálo, že území Kladska bude připojeno k nově vzniklému Československu. V prvních mapách Československa se Kladsko objevuje jako součást republiky, a o jeho návrat k mateřské zemi mělo zájem zejména Náchodsko. Jako velmi aktivní se tehdy ukázala náchodská Československá jednota. Nově utvořená zvláštní kladská komise vypracovala memorandum, které podepsala

⁴³ VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezko*. Ostrava, 1961, s. 238.

⁴⁴ JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Maticeslezská, 2009, s. 118.

⁴⁵ VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezko*. Ostrava, 1961, s. 286–287.

⁴⁶ Tamtéž, s. 288.

městská rada v Náchodě, rady okolních měst a nejrůznější místní spolky.⁴⁷ Na konci memoranda se dočteme: „*I prosíme celou mírovou konferenci a celý vzdělaný svět: Nenechte opuštěné bratry Čechy nadále úpěti pod nesnesitelným jhem pruského barbarství. Vraťte jim volnost a svobodu rodného jazyka, české školy, české úřady a českou vládu, jíž chtějí býti poslušni jako příslušníci krásné vlasti republiky československé. Vyprostejte je z násilí pruské vlády a nesnesitelné tyranie všeho českého. Necht' prapor svobody zavlaže i nad opuštěnými Čechy kraje Jiráskova.*“⁴⁸

Memorandum bylo 27. května 1919 předáno tehdejšímu kancléři Dr. Šámalovi, který je poté předal prezidentu republiky Masarykovi, zástupci premiéra Švehlovi, předsedovi Národního shromáždění Tomáškovi, a také generálu Pellému. Později bylo na schůzi náchodského kraje zpracováno další memorandum, které bylo předáno již přímo prezidentu republiky.

Za připomínku stojí také to, že pro připojení Kladska k Československu intervenovaly také mnohé známé osobnosti, např. Alois Jirásek nebo F.X. Šalda. Také na pruské straně probíhaly nejrůznější aktivity pro připojení území k Německu. Předseda sdružení „Verein für Glatzer Heimatkunde“ řídil branný odpor u německé části obyvatel a organizoval i protestní akci proti návratu Kladska k českým zemím. Kladský kurát Franz Albert dokonce uveřejnil pamflet s názvem „*Gratschaft Glatz – kein Tschechenland*“. Poslední jednání o kladské otázce probíhalo ještě v roce 1921, bohužel však byla neúspěšná a Kladsko tak zůstalo součástí Německa. Ostrý tlak germanizace, který dosáhl vrcholu během nacistické éry, změnil i některé názvy starých českých osad, např. Velká Čermná (dříve Tscherbenej) na zvláštní název Grenzeck, Levín (dříve Lewin) na Hummelstadt apod. Veškeré zbytky českých stop byly tak systematicky zahlazeny.⁴⁹

Napjaté vztahy mezi Německem a Československou republikou měly dopad i na správu církevní. Nenaplněné přání k opětovnému připojení Kladska k českým zemím znamenaly problémy i pro pražské arcibiskupství. To si plně uvědomovalo, že nebude moci efektivně vykonávat správu svého vikariátu na území Kladska, které bude součástí

⁴⁷ TICHÝ, Josef, Václav VOJTÍŠEK a Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ. *Kladsko v historii českého státu*. V Praze: Nakladatelství Universum, 1947, s. 63.

⁴⁸ KULHÁNEK, František. *Boj o Kladsko*. Praha: Nakladatelství Práce, 1946, s. 11–12.

⁴⁹ TICHÝ, Josef, Václav VOJTÍŠEK a Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ. *Kladsko v historii českého státu*. V Praze: Nakladatelství Universum, 1947, s. 63–64.

jiného státu. Z tohoto důvodu byl roku 1920 zřízen generální vikariát se sídlem v Kladsku, který měl na starost převzít některé, zejména organizační úkoly arcibiskupství. S ustanovením generálního vikariátu poklesl vliv arcibiskupství na chod kladských farností. Jazykem vikariátu byla němčina a postupně došlo k vytěsnění češtiny i z tzv. Českého koutku. Arcibiskupství však již na konci 19. století ustoupilo z požadavků obsazení farností česky hovořícími kněžími.⁵⁰

Zatím posledním pokusem o připojení Kladska k Československu byly rozhovory na konci 2. světové války. Ačkoliv Kladsko nebylo za této války místem konání vojenských operací, účastnilo se její závěrečné etapy v diplomatických jednáních. Na pořad jednání přišlo Kladsko až v roce 1944, zejména pak při jaltské konferenci tzv. Velké trojky na začátku roku 1945.⁵¹ Československo projevilo snahu o připojení Kladska, argumentující starými historickými právy. Byly plánovány i přípravy k obsazení území přes Náchod, což byl údajně důvod, proč Rudá armáda demontovala tamější železnici, která by byla pro tuto vojenskou operaci klíčová. Bohužel však na mezinárodním poli nebyla ochota cokoli měnit a Stalin se odmítl těmito požadavky zabývat.⁵² Na jaltské konferenci bylo rozhodnuto o posunu polských hranic na západ a anexi některých polských území Sovětským svazem. Ačkoliv ztráta polského území ve prospěch SSSR byla Polsku kompenzována připojením části Slezska, které dosud patřilo Německu, dozvídáme se z Churchillových pamětí, že podle představ západních spojenců měla být hraniční řekou Kladská Nisa. Tento postup by však vedl k rozdělení Kladska mezi Německo a Polsko. Stalin však chápal jako hranici Lužickou Nisu a vzápětí rozhodl o obsazení celého Slezska Rudou armádou a následné předání území Polsku. Tato hranice byla později schválena na konferenci v Postupimi, a v Kladsku začalo vzápětí vytváření polské státní správy.⁵³

2.4 Pruský konkordát

Potřeba uzavřít smlouvy s jednotlivými státy, byla něčím, čeho si byl Svatý stolec plně vědom. Německo však v tomto případě nijak nespěchalo. Důvod byl podle

⁵⁰ MUSIL, František. *Kladsko*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států, s. 138–139.

⁵¹ Tamtéž, s. 143.

⁵² Tamtéž, s. 147.

⁵³ Tamtéž, s. 143–144.

tehdejšího papeže Pacelliho zřejmý – slabost tehdejších politiků katolického Centra. O tehdejší říšském kancléři Marxovi papež napsal:⁵⁴ „*Je bezpochyby velmi dobrým a zasloužilým katolíkem. Přesto jsem byl nucen pochopit, že by byla iluze od něj v tomto okamžiku očekávat pozitivní postoj ve věci zájmů církve. Mnohokrát jsem se ho ptal, jestli by nebylo vhodné využít současné příznivé situace a rychle vyjednat konkordát mezi Svatým stolcem a Německou říší, přičemž by jako základ [...] sloužil ten, který se měl v nejbližší době podepsat s Bavorskem [...]. Pan Marx mi pokaždé odpověděl velmi nejistě a vyhýbavě. Včera konečně zřetelně na mé opakované dotazy odvětil, že celé věc je zatím nemožná, a jako důvod označil blížící se konec funkčního období současného říšského sněmu.*“⁵⁵

První vyjednávání ve věci konkordátu proběhlo 5. července 1920. V dokumentu, jež byl použit jako podklad pro další jednání, byly stanoveny podmínky pro výkon povolání duchovenstva. Jednalo se o podmínku německé státní příslušnosti a specifického akademického vzdělání.⁵⁶ Další podněty se týkaly diecézních hranic, výběru biskupů a skladby sboru kanovníků. Stát měl garantovat svobodu vzdělání a církevních společenství tak, aby vše bylo v souladu s ústavou. Obě strany také usilovaly o odstranění plateb státu katolické církvi. Bohužel se však po čase projevilo, že vláda Bavorska i Pruska začaly prosazovat převážně své zájmy. V určitých oblastech tak ustoupily říšské zájmy zájmům zemským. V prvních měsících roku 1921 již bylo zjevné, že Prusko i Bavorsko, preferují uzavření říšského konkordátu až po tom, co budou uzavřeny konkordáty s jednotlivými zeměmi.⁵⁷ Kancléř i Svatý stolec si přáli s podepsáním rámcového konkordátu podpořit i jednotu Říše. Problém však dělalo pruské ministerstvo kultury, které považovalo začlenění školní otázky do říšského konkordátu za „*zcela nepřijatelné*“.⁵⁸ V říjnu roku 1924 navázal papež rozhovory s říšskou vládou, kterou v tu dobu vedl Wilhelm Marx, a navrhl jí znovuzahájení přerušenoho jednání o konkordátu. V polovině listopadu pak byl předložen nový koncept konkordátu, nakonec však opět došlo k zastavení jednání. Tento návrh byl použit až o 9 let později, kdy s ním do Říma přijel Hitlerův prostředník Franz von

⁵⁴ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008, s. 86.

⁵⁵ Pacelli Gasparrimu ze 7. 12. 1923, AA.EE.SS., Germania, pol. 511 P.O., fasc. 21, list 33r–34r.

⁵⁶ Přetisk A. Kupper (přepr.): *Staatliche Akten*, 437–439.

⁵⁷ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008, s. 89.

⁵⁸ L. Volk: *Reichskonkordat*, 13.

Papen. 27. listopadu vydala pruská vláda nótu k říšskému kabinetu, v níž uvedla, že po podepsání bavorského konkordátu, přichází pro ni v úvahu pouze konkordát vlastní. Říšský konkordát tak před uzavření dohody s Pruskem nepřipadal v úvahu. Utajovaná jednání začala z jara roku 1926, byla velmi komplikovaná, obzvlášť když mezi protestanty vznikly téměř bojové postoje. Díky kvalitnímu vyjednávání ze strany Ludwiga Kaase se podařilo u většiny sporných bodů dojít ke shodě. Ovšem až do podzimu roku 1928 zůstaly otevřené otázky ohledně: zřízení biskupství v Berlíně, školství a také úprava výběru biskupů.

Ve dvou prvních bodech provedla ústupky pruská vláda, v bodě posledním pak Svatý stolec. O problematice školství však smlouva nehovoří vůbec. Ve věci výběru biskupů bylo přistoupeno ke kompromisu. Kapitule byla ponechána možnost navrhnout jména, a také právo závěrečné volby ze 3 kandidátů, které však ze všech nominovaných určí Svatý stolec. Zároveň však bylo stanoveno, že Svatý stolec nesmí dosadit na místo biskupa či arcibiskupa nikoho, kdo by byl pro pruskou vládu pochybný z politického hlediska. Smlouva byla podepsána 14. června 1929 a hned 9. července byla ratifikována pruským zemským sněmem. Těsně prošla i v pruské státní radě, která ji poměrem 41 proti 36 schválila. Ani říšská rada neměla námitek, a tak na začátku července 1929 předložila vláda konkordát zemskému sněmu. V posledním, třetím čtení, dne 3. srpna 1929, byl konkordát přijat. Pruský konkordát však nebyl takovým zdarem, jako ten Bavorský či samotné Lateránské smlouvy. Jednalo se převážně o kompromis. Papež se ale ani tímto nenechal odradit od hledání dalších cest, jak uzavřít konkordát i s ostatními německými státy.⁵⁹

⁵⁹ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008, s. 93–95.

3. Provizorní církevní řešení po 2. světové válce

3.1 Apoštolská administratura českotěšínská

Po konci 1. světové války se oblast rakouského Slezska nacházela církevně stále pod německou diecézí Vratislav (Breslau), která byla v roce 1930 povýšena na metropolitní sídlo. Bylo rozhodnuto, že historická část Těšína (Cieszyn) připadne k Polsku. Sídli zde i generální vikář, který měl nad touto částí pravomoc až do roku 1925, poté byla tato část Těšínska přičleněna k nové diecézi v Katovicích.⁶⁰ Javornicko a část Těšínska, která přináležela k Československu, byly v období první republiky spravovány pomocí dvou biskupských a později arcibiskupských komisariátů, a to z toho důvodu, že ze strany Československa nedošlo ke sjednocení církevních a státních hranic, ačkoliv se s tím tehdy počítalo.⁶¹ Centrem komisariátů se stala města Frývaldov (západoslezský komisariát s obyvateli hovořícími německy) a Karviná (česko-polský východoslezský komisariát). Za připomínku stojí také to, že komisaři disponovali poměrně širokými pravomocemi, a to i v oblasti personální.⁶² Už 21. června 1945 je vratislavským arcibiskupem kardinálem Betramem vytvořen pro správu vratislavské diecéze, která se nachází na československém území, úřad Arcibiskupského zvláštního pověřence pro československou část arcidiecéze vratislavské sídlící v Českém Těšíně.⁶³ Tento způsob jmenování jako „pověřence“ byl zcela účelový kvůli jeho větší relativní stabilitě a trvalosti, protože úřad generálního vikáře zaniká uprázdněním biskupského

⁶⁰ ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 110–111.

⁶¹ BOHÁČ, Zdeněk: Mapy české a moravské církevní provincie v jubilejním roce svatého Vojtěcha. Praha, 1997. In ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 111.

⁶¹ ŽÁČEK, Rudolf. *Ostravsko-opavská diecéze: kořeny a souvislosti*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2011, s. 100.

⁶² ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 111.

⁶³ ŽÁČEK, Rudolf. *Ostravsko-opavská diecéze: kořeny a souvislosti*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2011, s. 100.

stolce (kán. 371 Kodexu kanonického práva z r. 1917). Do čela tohoto úřadu je jmenován Msgre. František Borgiáš Onderek. V červenci téhož roku však arcibiskup zemřel, a bylo prakticky nezbytné, aby Onderka jmenoval i nový vratislavský ordinář. V září 1945 jej proto kapitulní vikář Ferdinand Piontek jmenuje generálním vikářem československé části vratislavské arcidiecéze.⁶⁴

V další věci se zdroje zásadně rozcházejí. Farnost v Českém Těšíně na svém webu (bez udání zdroje) uvádí, že snaha vytvořit nové biskupství vedla Svatý stolec k jmenování stávajícího generálního vikáře Onderka apoštolským administrátorem dne 26. června 1947.⁶⁵ Vychází tak takřka jistě z práce Tomáše B. Zbranka, který tvrdí, že Onderek tak přímo podléhal Svatému stolci a České Slezsko konečně získalo svou vlastní církevní autonomii.⁶⁶ Proti těmto údajům však stojí fakt, že se nikde nepodařilo dohledat dokument Svatého stolce zřizující Apoštolskou administraturu českotěšínskou (takový dokument měl obvykle formu apoštolské konstituce) a že v bule Praescriptionum sacrosancti z r. 1977 se při popisu území připojených k olomoucké arcidiecézi nehovoří o území apoštolské administratury, ale výslovně o dvou územích vratislavské arcidiecéze. Nezbyvá tedy, než údaje z webu farnosti a Tomáše B. Zbranka označit za málo věrohodné.

Hlavním kostelem administratury českotěšínské se stal kostel Božského Srdce Páně, postavený na konci 19. století. Mezi patrony této administratury patřili svatá Hedvika Slezská a blahoslavený Jan Sakrander, který byl později r. 1995 prohlášen za svatého.⁶⁷

Politické změny po únoru 1948 měly dopad i na administraturu, zejména se jí nevyhnulo zatýkání duchovenstva i laiků.⁶⁸ Počtem svých děkanátů a farností byla

⁶⁴ Archiv Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Arcidiecéze vratislavská: úprava církevní správy, 16. 10. 1947.

⁶⁵ ČESKÝ TĚŠÍN, ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST. *Historie farnosti* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://rkftesin.webnode.cz/historie/>.

⁶⁶ Podle ustanovení kán. 315 Kodexu kanonického práva z r. 1917 byly pravomoci trvale ustanoveného apoštolského administrátora totožné s pravomocemi diecézního biskupa; není-li však vysvěceným biskupem, nemůže udílet jáhenské či kněžské svěcení.

⁶⁷ ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 112.

⁶⁸ BOHÁČ, Zdeněk: *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*, s. 25.

administratura jednoznačně nejmenší územní jednotkou tehdejší církve na území Československa. Nebyla však nejmenší počtem věřících, jelikož zejména na východě její části bylo nemálo katolíků. Po dobu existence tohoto celku docházelo průběžně ke snižování počtu farností. Z původních devíti se v roce 1963, za působení ordináře Antonína Veselého, zredukoval jejich počet na čtyři (Frýdek, Karviná, Slezská Ostrava a Jeseník). Velké procento věřících bylo však polské národnosti, a tak mnoho farností vedlo bohoslužby v polštině. Zajistit chod bezproblémové církevní správy zde bylo, na rozdíl od jednojazyčných oblastí země, náročnější.⁶⁹ Mezi další problémy patřil např. nedostatek českých kněží a v určitých oblastech zase kněží polských. Věřící z jesenických Adolfovic a Domašova napsali roku 1947 administrátoru Onderkovi mj. následující:⁷⁰ „...*My níže podepsaní čeští a slovenští katoličtí osídlenci..., všichni, bez rozdílu stranické příslušnosti, Vás tímto žádáme, abyste v naší farnosti ustanovili českého kněze. Náš kraj... v povodí řeky Bělé v délce přes 10 km, ve dvou farnostech nemá dosud ani jediného českého kněze... Za těchto okolností není divu, že náboženský život upadá, mravnost klesá, ba se i zvrhuje, neboť postrádáme svého duchovního vůdce, který by lid učil, napomínal a vedl...*“⁷¹ Tyto nedostačující podmínky byly později vyřešeny příchodem kněžstva z olomoucké arcidiecéze. V nadcházejících letech však nedostatek duchovenstva zasáhl celou zemi, včetně apoštolské administratury českotěšínské.

V počátcích provázely administraturu národnostní, zejména česko-polské spory. Neuspokojivá situace byla například v Rychvaldě na Karvinsku, kde místní farář Jan Baran často podával hlášení administratuře. V jednom z nich stojí:⁷² „...*Místní Poláci měli schůzi, je jich zde něco přes tři procenta. Jednali také o mně. Nyní veřejně vykřikují, kdyby je to mělo státi sto tisíc Kč, musí mne zničiti, že jsem Čech. Veřejně mi*

⁶⁹ Apoštolská administratura českotěšínská. Stručná historie a několik čísel. Rozhledy Severomoravského krajského výboru Sdružení katolických duchovních Pacem in terris v Ostravě 2, 1976, s. 8–9.

⁷⁰ ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 113.

⁷¹ Archiv Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Nejdůstojnější apoštolské administratuře v Českém Těšíně, 1947.

⁷² ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 114.

dávají taková jména a nadávky, kterých není možno pro hnus a sprostotu opakovati! Svého času mi slíbili, že mne pověsí na lípě Svobody...Věru, to je krásná slovanská spolupráce, o kterou se tolik staráme!“⁷³ Je možné také doložit důkazy, kde si polští obyvatelé stěžují obdobně na české protějšky.

Zánik administratury se přiblížil v 70. letech, tehdy začala na plno probíhat jednání mezi Československem a Svatým stolcem o zarovnání státních hranic s hranicemi diecézí. Dohoda o tomto problému byla uzavřena na konci roku 1977. 30. prosince vydal Pavel VI. bulu *Praescriptio sacrosancti* (upravující hranice), kde je také zmíněno vyjmutí území českotěšínské apoštolské administratury z vratislavské arcidiecéze a začlenění do arcidiecéze olomoucké.⁷⁴ Připojením tohoto území k olomoucké arcidiecézi pověřil Svatý stolec nově jmenovaného arcibiskupa pražského, kterým byl František kardinál Tomášek. Kardinál Tomášek se rozhodl zmocnit v této věci biskupa-apoštolského administrátora olomouckého Josefa Vranu. Dne 23. 7. 1978 dopoledne byla v olomoucké katedrále sv. Václava na základě apoštolské konstituce Pavla VI. *Praescriptio sacrosancti* vyhlášena dohoda mezi Československem a Svatým stolcem.⁷⁵

Ačkoliv byla apoštolská administratura již plně začleněna do arcidiecéze olomoucké, ponechal si Český Těšín po několik dalších let určitý význam. Na požadavek československé strany byl bývalý administrátor Antonín Veselý jmenován biskupem Vranou jako dómský prelát a generální vikář olomoucký se sídlem v Českém Těšíně.⁷⁶ Po smrti Antonína Veselého v roce 1983 již v Českém Těšíně generální vikář nesídlil a město se tak stalo pouze obyčejnou rezidencí farnosti.⁷⁷

⁷³ Archív Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Veledůstojné Apoštolské administratuře v Českém Těšíně s oznámením následujícího, 10. 4. 1948, 2. 6. 1948.

⁷⁴ ZBRANEK, Tomáš Benedikt: *Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris*. Rigorózní práce, Slezská univerzita, FPF, Ústav historických věd, Opava 2009, s. 45. Bula byla otištěna v publikaci *Ročenka 1979*. Trnava 1979, s. 15–16. Znovu je třeba poznamenat, že v samotné apoštolské konstituci není řeč o apoštolské administratuře, ale o dvou územích vratislavské arcidiecéze.

⁷⁵ *Neděle 23. července 1978 – Olomouc a Český Těšín*. Rozhledy Severomoravského krajského výboru Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* v Ostravě 3, 1978, s. 15.

⁷⁶ Tamtéž, s. 15.

⁷⁷ ZBRANEK, Tomáš Benedikt. Apoštolská administratura českotěšínská. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, s. 115.

3.2 Církevní správa na území Polska

Na rozdíl od ostatních zemí je pro Polsko charakteristický národní charakter, který je značně ovlivněn střídajícím obdobím obrovské slávy a vzestupu země s obdobím úpadku a tragédií. Stalin údajně řekl, že je snadnější osedlat krávu, než z Poláka udělat opravdového komunistu.

Po ztrátě východních území, vyhlazení milionů Židů a odsunu nemalého počtu německých protestantů na západ se Polsko vyprofilovalo jako skoro ucelený katolický stát. Byla to právě katolická víra, která současně s výrazným polským symbolem, Częstochowskou Madonou, působila jako silný prvek sjednocení a opozice vůči tehdejšímu komunistickému totalitnímu režimu.

V prvních letech po skončení války se ukázalo, že začíná nové a napínavé období. Již v té době se začal utvářet první legální základ pro nové vztahy Polska a katolické církve. Jednou z počátečních událostí bylo vypovězení konkordátu z roku 1925. 14. dubna 1950 však Svatý stolec a Polsko dospěly k podepsání určité „dohody“, avšak napětí pokračovalo dál, a nakonec vyvrcholilo vyhnáním kardinála Wyszyńskiego. Kardinál byl v závěru roku 1953 odvezen ze své diecéze, a to z toho důvodu, že nesouhlasil s odsouzením biskupa z Kielců monsignora Kaczmarka. V témže roce vydala vláda dekret o úpravě „investitury na církevní funkce“, aby si tak zajistila pravomoci pro jmenování zejména biskupů. Charakteristickým pro toto období je zejména obrovský nátlak na církev, její instituce a osoby.

V říjnu roku 1956 byl umožněn návrat do úřadu kardinálu Wyszyńskému a koncem tohoto roku byl přijat nový dekret, který již nebyl tolik represivní, ale nadále silně potlačoval činnost církve. Na rozdíl od Československa či Maďarska, se dekretům, přestože činnosti církve dosti omezovaly, nepodařilo zabránit jmenování nových biskupů. Mezi lety 1957–1958 se uskutečnila setkání kardinála primase a tehdejšího ministerského předsedy Cyrankiewicze i generálního tajemníka Gomulky. Cílem těchto jednání bylo urovnat vztahy mezi státem a církví a dosáhnout normálních poměrů. Další rokování se odehrála v květnu 1963 a poté ještě i později. Bohužel však veškerá jednání byla takřka bezvýsledná.

Situace v tehdejší polské církvi nebyla, oproti jiným státům východního bloku, tolik kritická. Sbor biskupů byl prakticky úplný, ordináři působili téměř ve všech diecézích (alespoň jako apoštolští administrátoři) a bylo zde také mnoho pomocných biskupů. Za připomínku stojí, že arcidiecéze krakovská byla 13. ledna 1964 obsazena

novým prelátem, kterým byl do té doby neznámý Karol Wojtyła. Biskupský sbor byl pevný a jednotný a směle tak odolával pokusům ze strany státu o jeho narušení a oslabení. Většina kněží, biskupů a věřících si tehdy uvědomovala, že pouze společný postoj dává naději odolat tlaku tehdejšího režimu. 5. dubna 1965 se v Římě setkává nově pověřený vyjednávač kardinál Casaroli s polským vyslancem Wilmannem.⁷⁸ Kardinál Casaroli vzpomíná: „*Dlouhý rozhovor stále probíhal ve vrcholně korektní rovině. Ale sotvaže došlo na obsah, hned se ukázalo, jak nesnadné je pokračovat v něm. Velvyslanec skoro okamžitě přednesl „podmínku“, kterou kladla vláda pro možnost dosáhnout normalizace styků se Svatým stolcem: uznání nových západních hranic Polska s Německem na linii Odra – Nisa. To byl bod, který silně ležel na srdci všem Polákům; komunistické vládě, antikomunistům ve vlasti. Církev byla rozhodnuta neméně podporovat tezi o polském charakteru území, která podle Poláků byla právem navrácena Polsku, zatímco podle Němců šlo o území odtržená od poraženého Německa (nebo ukradená, podle četných „revanšistů“ a zvláště bývalých obyvatel těchto území donucených k vystěhování.*“⁷⁹ Východní polská území, která se po válce stala součástí Sovětského svazu, bylo doopravdy nuceno opustit kolem osmi milionů lidí. Tito lidé se usadili na západě na místo nemenšího počtu Němců, kteří byli nuceni také opustit své domovy. Myšlenka návratu k předválečným hranicím se jevila prakticky jako nereálná. Jedině kdyby vypukla nová válka Západ-Východ, nebo kdyby došlo ke změně hranic se souhlasem vítězných mocností, a to včetně souhlasu Polska, přicházela by úprava hranic v úvahu. Oba dva scénáře se však jevily jako nepravděpodobné. Stávající situace znamenala pro církev těžkosti zejména v oblasti pastorage. Zajištění duchovní služby milionům lidí vykořeněným ze svých původních lokalit, ale i změny v diecézních strukturách kvůli posunutí hranic, byly nemalou obtíží.

Problematické arcidiecéze byly v tomto ohledu Vilno na severu, Lvov na jihu a diecéze Pinsk uprostřed. Pro části diecézí uvnitř polských hranic byli jmenováni tři apoštolští administrátoři. Jelikož ze strany mezinárodního společenství nedošlo k uznání NDR jako státu a nebyly uznány ani nové hranice tohoto státu, hájila tehdejší Spolková republika suverenitu nad celým německým územím a vyhranila si právo rozhodovat

⁷⁸ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 234–239.

⁷⁹ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 239.

i v mezinárodních úmluvách. Výše zmíněné okolnosti uváděly Svatý stolec do značných rozpaků. Potřeba pastorační a duchovní služby na těchto (předtím německých územích) vedla Svatý stolec k nutnosti vytvořit funkční a kvalitní hierarchii a tato území restrukturalizovat tak, aby vše odpovídalo novým pořádkům. Bylo však potřeba, aby svůj souhlas vyjádřila i spolková vláda v Bonnu. Zároveň však bylo jasné, že takový souhlas by byl striktně odmítnut polskou stranou a byl by brán jako uznání německého výkladu, který Polsko zcela odmítalo. Pro Svatý stolec toto znamenalo něco, co nemohl ze zásady překročit. Na těchto územích nebyly otázky mezinárodním právem nijak vyřešeny.

Po předchozích problémech dospěl Svatý stolec k přesvědčení, že nejlepší cestou bude rozdělit území na tři velké zóny – střední, severní a jižní zónu. Tyto byly tvořeny arcidiecézí vratislavskou, diecézí Warmia (Ermland), prelaturou Schneidemühl a částí berlínské diecéze. V čele každé z těchto zón stáli apoštolští administrátoři společně s několika pomocnými biskupy.⁸⁰

⁸⁰ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 239–242.

4. Delimitace polských diecézí v roce 1972

4.1 Politické podmínky úpravy diecézní struktury v Polsku

Potřebám Polska mohl Svatý stolec vyjít vstříc až v červnu 1972. V této době zřídil na západě a severozápadě země několik nových diecézí. Do jejich čela ustavil, počínaje sídlem metropolitů ve Vratislavi, sídelní biskupy, kteří byli apoštolskými administrátory těchto území. Následně došlo k založení dalších dvou církevních provincií na těchto územích, a tak došlo k navýšení počtu církevních obvodů.

Klíčovým krokem bylo, že se v červnu 1972 vzdala Spolková republika Německo definitivně výkonu svých pravomocí nad územími postoupenými Polsku. Tento krok umožnil Svatému stolci neprodleně podniknout další kroky. Ačkoliv v polské církvi vládla radost a úleva, našel si tehdejší režim cestu, jak práci církvi komplikovat. Záminkou se nakonec stalo to, že církev postupovala bez konzultací s polským státem. Polská vláda dále uvedla, že nerozumí tomu, proč Svatý stolec neprovedl obdobnou harmonizaci církevních hranic také na území hranic se Sovětským svazem.⁸¹ Tehdejší vatikánský vyjednávač, kardinál Casaroli vzpomíná: „*Nebylo pro mě nesnadné odpovědět, ale polský velvyslanec v Římě mi potichu řekl, že vláda si musela trochu stěžovat, a to z principiálních důvodů: jak vzhledem ke vztahům státu a církve v Polsku, tak i vzhledem k velkému sousedu a bratru na Východě.*“⁸²

K výše zmíněnému úspěchu však vedla trnitá cesta. Na konci roku 1965 došlo k incidentu, který vážně ohrozil už tak dost vetché vztahy mezi církví a polskou vládou. V důsledku konání duchovního setkání katolických biskupů z rozličných částí světa k oslavě polského milénia zaslali 18. listopadu polští biskupové německým biskupům výzvu. Obsahem této výzvy bylo odpuštění a současně žádání o odpuštění i z německé strany. Odpověď německých protějšků byla pozitivní, ačkoliv se k úpravě diecézních hranic němečtí biskupové nechtěli a zřejmě ani nemohli uvolit. Za pozitivní ovšem nelze označit reakci polské vlády. Vláda si tento postup vyložila jako zradu a jako snahu o přisvojení si pravomocí v rozhodování o zahraniční politice země. Dalším důvodem bylo zřejmě i to, že se vláda obávala pochopení výzvy, jako ospravedlnění odsunu německého obyvatelstva z nově připojených polských území.

⁸¹ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 242-243.

⁸² Tamtéž, s. 243.

Podle postoje vlády byl kardinál Wyszyński nepřítel, provokatér a strůjce opozice proti režimu pod rouškou náboženství. Po aféře s výzvou německým biskupům byl kardinálovi odebrán cestovní pas. Ten však neváhal a podařilo se mu zkontaktovat Svatý stolec, aby mu sdělil, že se z Polska vydat nechystá, jelikož se obává, že by mu nebylo umožněno se do země vrátit. Názory vlády i Svatého stolce na osobu kardinála Wyszyńskiego byli zcela odlišné a často zcela protikladné. Papež o kardinálovi neměl nejmenší pochyby a zcela mu důvěřoval. Nehodlal proto podniknout žádné kroky, které by ohrozily jeho postavení. Tento papežův postoj byl pro totalitní režim zjevným zklamáním, jelikož jediná možnost, jak se zbavit polského primasa, byla pouze nepopulárními a kontroverzními opatřeními. Potřeba informovat kardinála o záměrech Svatého stolce vyvrcholila, když se papež nakonec rozhodl poslat do Polska monsignora Costu. Ten se s primasem setkal 22. listopadu a předal mu dopis státního tajemníka, kardinála Cicognaniho, který jej informoval o příjezdu kardinála Casaroliho do Polska. Kardinál Casaroli neprodleně po svém příjezdu informoval polského primase o důvodu své návštěvy. Vysvětlil kardinálu Wyszyńskému záměry Svatého stolce, tedy aby se nepodnikaly žádné kroky bez souhlasu a součinnosti polské církve a jejího primase.⁸³ Kardinál Wyszyński kladl důraz na znalost konkrétní situace v Polsku předtím, než se zahájí rozhovory s vládou. Tento požadavek vyjadřoval jeho obavu o neznalost reálných poměrů v Polsku ze strany Svatého stolce. Jako nejlepší řešení se ukázal kardinálův návrh na vyslání mise Svatým stolcem, která by v zemi zůstala několik měsíců a mapovala situaci v součinnosti s místním klérem.⁸⁴

Vyjma čtyř biskupů, kteří striktně zastávali opačné stanovisko, všichni ostatní souhlasně s kardinálem primasem byli pro zahájení rozhovorů, pokud by takový požadavek přišel ze strany vlády. Stejně stanovisko zaujal i zbytek dotazovaného kléru. Současně však bylo doporučeno, aby byl kladen důraz na opatrnost a vše bylo podnikáno s rozvahou. Podpory se dočkalo i rozhodnutí papeže, který zdůrazňoval nutnost postupovat v jednotě s episkopátem a primasem. Někteří však uváděli, že

⁸³ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 244-252.

⁸⁴ Tamtéž, s. 256.

uzavření nové dohody s polským státem by mohlo církev zdiskreditovat v očích věřících, kteří zásadně odmítali stávající totalitní režim.⁸⁵

Po podepsání smlouvy se Spolkovou republikou Německo o hranici Odra-Nisa a její následné ratifikaci v polovině roku 1972 mohl Svatý stolec konečně přistoupit k rozhovorům.⁸⁶ V průběhu vyjednávání sledovali zástupci vlády starou známou taktiku. S vědomím toho, že je mnoho věcí, na které by si církev mohla stěžovat, přišli sami s několika výtkami vůči církvi. Biskupové upozorňovali na problémy se stavbou kostelů a jiných církevních institucí, obzvlášť v nově vznikajících městských částech. Argumentace vlády se opírala především o tvrzení, že důvodem k nemožnosti vzniku nových staveb je především nedostatek stavebního materiálu a prioritní uspokojení staveb občanské vybavenosti. Dalším sporným bodem bylo neustálé snažení vlády o vydání takzvané inventární knihy církevního majetku a potřeba státu vykonávat dozor nad výukou seminaristů. Zástupci státu dokonce tvrdili, že v kléru vládne utkvělá představa o nutnosti marxistického státu poškodit církev a omezovat ji v jejích věcech.⁸⁷ Další zcestný požadavek tkvěl v tom, že církev v čele s episkopátem měla uznat politické a hospodářské změny, které v Polsku nastaly po roce 1945, stala se tak loajální a přestala s opozičními postoji.⁸⁸

Obrat nastal v listopadu 1973, kdy byl tehdejší ministr zahraničí Stefan Olszowski, přijat na audienci papežem. Byl to zlomový okamžik, kdy poprvé po tolika letech izolace v důsledku nejprve 2. světové války, nacismu, a nakonec konfliktu mezi státem a církví došlo k setkání vrcholného politika se Svatým otcem.⁸⁹ Další zásadní změnu v polské církvi zapříčinila volba krakovského arcibiskupa za Nejvyššího pontifika, která proběhla 16. října 1978. Tato událost měla na svědomí radikální změnu polské scény, a dopadla také i na ostatní státy sovětského bloku. Nespokojenost se stávajícím systémem vyvrcholila v témže roce, a to především mezi dělníky

⁸⁵ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 267-268.

⁸⁶ Tamtéž, s. 272.

⁸⁷ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 275.

⁸⁸ Tamtéž, s. 276.

⁸⁹ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 280.

v loděnicích v severní části země a mezi horníky ve Slezsku. Volba nového papeže bezesporu přispěla k podnícení už tak dost obrovského hnutí.⁹⁰

4.2 Apoštolská konstituce *Episcoporum Poloniae coetus*

Tato apoštolská konstituce, ze dne 28. června 1972, dala vzniknout novým diecézím na území připojených k Polsku po 2. světové válce. Papež Pavel VI. se rozhodl reagovat na prosbu polského episkopátu a ustanovil na západu a severu Polska čtyři nové diecéze.

Konkrétně se jednalo o diecézi Opolskou, Hořovskou, Štětínsko-Kamieńskou a Koszalinsko-Kolobřežskou.

Diecéze Opolská byla ustavena v hranicích vojvodství Opolského, kromě okresů Namysłów a Brzeg (Břeh), a to na území děkanátů: Bytom, Dobrodzień, Gliwice (Hlivice), Łabędy, Miechowice, Pyskowice, Toszek, Ujazd a Zabrze, nacházejících se v Katovickém vojvodství. Současně s tímto byla tato území vyloučena z arcidiecéze vratislavské. Zároveň nově náležela k Opolské diecézi také území děkanátů: Branice, Głobczyce (Hlubčice) a Kietrz (Ketř) a také farnost Owsiszczce (Ovsiště), která byla vyloučena z pravomoci olomoucké arcidiecéze. Jako sídlo biskupa bylo stanoveno město Opolí a zmíněná diecéze spadala do vratislavské církevní provincie. Opolský biskup podléhal vratislavskému metropolitovi.

Gorzovská diecéze byla utvořena na území vojvodství zelenohorského a zároveň je toto území vyloučeno z arcidiecéze vratislavské, diecéze Berlín a piłské prelatury. Z piłské prelatury byl vyloučen také samotný okres města Piła a Trzcianka. Jako sídlo biskupa bylo stanoveno město Gorzow Wielkopolsko a diecéze nově náležela do vratislavské církevní provincie a její biskup podléhal vratislavskému metropolitovi.

Diecéze Štětínsko-Kamieńská byla ustanovena na území vojvodství štětínského. Tato území byla současně vyloučena z diecéze berlínské. Jako sídlo biskupa bylo zvoleno město Štětín a celá diecéze tak náležela do hnězdenské církevní provincie a její biskup tak podléhal metropolitovi hnězdenskému.

⁹⁰ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 287.

Diecéze Koszalinско-Kolobřežská byla ustanovena na území Koszalinského vojvodství, okresu Lębork, farnosti Kostkowo a Wierzchucino, která ležela na území vojvodství gdaňského. Zároveň bylo toto území vyloučeno z diecéze Berlín a piłské prelatury. Jako sídlo nově vzniklé diecéze bylo stanoveno město Koszalin, podléhala hnězdenské církevní provincii a její biskup hnězdenskému metropolitovi.

Papež zároveň touto bulou přiznal novým biskupům příslušná práva a výsady. Dále stanovil, že zdrojem příjmů kurie budou příspěvky věřících a jiné příjmy. Doporučil také, aby v každé diecézi došlo k postavení katedrální kapituly na základě speciálního dekretu, a aby byli vybráni diecézní poradci, kteří by podpořili a pomohli biskupské radě. Upozornil také na to, aby vedení seminářů probíhalo v souladu s právem obecným, dekretem 2. vatikánského koncilu (*Optatam totius*), a s příkazy Kongregace pro katolickou výchovu. Důležitým také bylo, aby správa a vedení diecéze probíhaly v souladu s ustanoveními kanonického práva.

Dále došlo k vyloučení některých děkanátů i z území arcidiecéze pražské a míšeňské. V případě Prahy se jednalo o děkanáty: Bystrzyca Kłodzka (Kladská Bystřice), Kłodsko (Kladsko), Nowa Ruda (Nová Ruda) a Polonica Zdrój (Starý Bor). Z míšeňských děkanátů to byla území farností: Biedrzychowice, Bogatynia, Działoszyn, Krzewina, Opolno Zdrój a Zatonie. Všechny výše zmíněná území byla začleněna do vřatislavské arcidiecéze.

Kněží v nově vzniklých diecézích zůstali inkarnováni v diecézi, ve které měli svůj církevní úřad. Další kněží a seminaristé potom byli inkarnováni tam, kde měli svůj legální pobyt. Soubory a dokumenty, které se týkaly diecézí a jejich kněží, věřících a církevního majetku, byly ze stávajících diecézí převedeny do kurií nových diecézí, kde měly být uloženy do archivu.

V závěru této apoštolské konstituce je stanoveno vyjmutí varmijské diecéze z vřatislavské církevní provincie a její vřlenění do varšavské církevní provincie. Dále se zde hovoří o diecézi Gdaňsk, která byla podřizena Svatému stolci a nově náleží k hnězdenské církevní provincii a její biskup podléhá metropolitovi hnězdenskému.

Svatý otec pověřil nad dohledem provedení výše zmíněných změn kardinála Stefana Wyszyńského, arcibiskupa hnězdenského a varšavského. Ten tak učiní buď osobně, nebo prostřednictvím delegovaného kněze a má povinnost informovat

Kongregaci pro biskupy a posílat jí příslušné dokumenty, opatřené příslušnými podpisy a pečeti.⁹¹

4.3 Dopad apoštolské konstituce na církevní správu Kladska

Apoštolská konstituce *Episcoporum Poloniae coetus* měla nezanedbatelný dopad i na Kladsko. S vyhlášením tohoto dokumentu došlo k přetrhání posledních vazeb na český stát, avšak konečně došlo k souladu státní příslušnosti s církevní správou Kladska.⁹²

Tato bula vyčlenila z pražského arcibiskupství několik děkanátů a následně je integrovala pod správu vratislavské arcidiecéze. Konkrétně se jednalo o děkanáty: Bystrzyca Kłodzka (Kladská Bystřice), Kłodsko (Kladsko), Nowa Ruda (Nová Ruda) a Polonica Zdrój (Starý Bor).⁹³

⁹¹ *Bulla "Episcoporum Poloniae coetus"* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.diecezjakoszalin.pl/bulla-episcoporum-poloniae-coetus>.

⁹² MUSIL, František. *Kladsko*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států. s. 154.

⁹³ *Bulla "Episcoporum Poloniae coetus"* [online]. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.diecezjakoszalin.pl/bulla-episcoporum-poloniae-coetus>.

5. Delimitace československých diecézí v roce 1977

5.1 Politické podmínky úpravy diecézních struktur v Československu

Důvodem k obnovení dialogu mezi Československem a Svatým stolcem byl zájem Vatikánu, aby se na nadcházejícím II. vatikánském koncilu účastnil alespoň jeden československý biskup. Znovuobnovení vztahů bylo způsobeno také tím, že po komunisty proklínaném Piu XII. nastoupil v roce 1958 Jan XXIII. S tímto papežem, především tedy s jeho nástupcem Pavlem VI., je spojena tzv. Ostpolitik.

Základním tématem jednání zůstalo téma reorganizace církevních hranic. K vyjednávání se Svatým stolcem však tehdejší vláda přikročila zejména z důvodu zlepšení své mezinárodní vážnosti. Ústřední výbor KSČ schválil 12. března 1963 hned několik principů pro jednání se Svatým stolcem. Konkrétně: zamezit návratu těch biskupů, kteří byli vyloučeni, nepřipustit diskuzi o návratu těch biskupů, kteří odmítli složit slib věrnosti republice, nečinit překážky jmenování biskupů, popřípadě apoštolských administrátorů ze stávajících kapitulních vikářů. První setkání se konalo 12.–14. května 1963 v Praze. V čele vyjednávačů Svatého stolce stál kardinál Casaroli. Předmět vyjednávání byla kauza kardinála Berana, snaha vlády o ustavení některého z kapitulních vikářů na post biskupa, přání Svatého stolce odstranit z konzistoří státní pověřence, výhrady k podobě církevních zákonů, potřeba zlepšit podmínky výuky seminaristů apod.

Po druhé se delegace setkali 6.–12. září 1963 v Římě. Za zmínku stojí, že to již bylo v době pontifikátu Pavla VI. Na programu schůze byla nově diskuze o církevním tisku, Apoštolské administratuře českotěšínské a řeckokatolické církvi. Úsilím Svatého stolce bylo také vyjednat propuštění biskupů. Zlomový však byl obrat v otázce kardinála Berana. Došlo zde ke shodě na jmenování biskupa Tomáška apoštolským administrátorem *sede plena*. Bohužel se však Svatému stolci nepovedlo tento postup spojit s obsazením všech uprázdněných diecézí. V pořadí třetí setkání se uskutečnilo ve dnech 16.–28. listopadu 1963 v Praze. Kardinál Casaroli zde sdělil, že papež hodnotí kladně propuštění vězněných biskupů, a vláda naproti tomu souhlasila s dodatkem ke slibu věrnosti republice a také s tím, že postupně odvolá z konzistoří vládní delegát. Podmínkou odvolání však bylo, že k němu dojde jen tam, kde bude diecézi spravovat osoba, která bude mít státní souhlas. Vláda ovšem odmítla změnu zákonů, které by měly vliv na výuku náboženství a bohoslovecké fakulty. Další schůzka proběhla v datu 11.–

18. listopadu 1964 v Římě. Otázky na ní nadnesené se víceméně nelišily od předchozích setkání. Svatý stolec zde pouze zdůraznil nutnost obnovy řeckokatolické církve a odmítl veškeré iniciativy kléru, který nespadal pod kontrolu a správu úřadu diecéze.

Další schůzka proběhla v době, kdy Svatý stolec již oznámil jmenování Berana kardinálem. Tato věc se také stala hlavní otázkou celého setkání. Zástupci Československa dostali od tehdejšího politického vedení jasné zadání: ačkoliv vláda ustoupila Svatému stolci v mnoha případech (propuštění vězněných biskupů, amnestie pro kněží a udělení státního souhlasu velké části z nich), sám Svatý stolec neslevil ze svých požadavků téměř vůbec. Zejména odmítl ustoupit ve věci biskupských svěcení pro vikáře kapituly. Toto setkání proběhlo opět v Římě, a to ve dnech 5.–12. února 1965. Po týdnů nakonec dospěly obě strany k určitému konsensu ve věci jmenování Berana kardinálem – bude moci odcestovat do Říma, aby byl jmenován kardinálem, ovšem bez možnosti cesty zpět do vlasti. V důsledku tohoto bude apoštolským administrátorem jmenován František Tomášek. Po odjezdu Berana do Říma nastalo prakticky naprosté přerušování veškerých vzájemných jednání mezi Svatým stolcem a Československem. Toto období trvalo zhruba dva roky, a ačkoliv Svatý stolec projevil vůli v jednání pokračovat, Československo nikoliv.

Ochotu pokračovat v jednání projevila vláda až v lednu 1967. Ke společnému setkání došlo ve dnech 22.–24. května 1967 v Praze. Československo sice slevilo mírně ze svých požadavků, když přestalo striktně prosazovat jmenování Olivy na pozici biskupa, ale na oplátku si vymínilo, že polovinu z celkem šesti návrhů kandidátů na biskupa budou „pokrokoví“ kandidáti. Tento požadavek ovšem Svatý stolec odmítl a navrhl takové kandidáty, kteří nebyli kapitulními vikáři či vášnivými prorežimními podporovateli. Nakonec však ani tohle setkání nevedlo k jasnému závěru. Československo si nepřálo prodlužovat jednání, a tak se 7. června 1967 ukončilo vzájemné hledání dohody až do doby tzv. Pražského jara.

Klíčovým pro obnovu jednání, v období Pražského jara, bylo odvolání Karla Hruzy z pozice vedoucího Sekretariátu pro věci církevní při ministerstvu kultury 25. března 1968. Vystřídala jej mnohem ochotnější socioložka Erika Kadlecová. Za zmínku stojí, že s koncem tohoto období je spojen opětovný návrat Karla Hruzy v červnu 1969. Přestože se plánovala setkání se zástupci Svatého stolce, nikdy k jejich realizaci v období Pražského jara nedošlo. Církev však využila řadu příležitostí, které jí doba umožňovala. Nejzřetelnějším počinem se stalo založení Díla koncilové obnovy a

obnovení církve řeckokatolické. Bohužel se však stále nedařilo vyřešit problematiku biskupů vysvěcených bez státního souhlasu apod.⁹⁴

Po konci období Pražského jara přetrvával nezájem Československa na obnovení rozhovorů. Alespoň tedy do doby, než se režimu podaří normalizovat situaci v církvi, samozřejmě tak, aby se postavení Svatého stolce, pokud možno co nejméně zhoršilo. Tuto politiku silně prosazoval tehdejší tajemník ÚV KSČ Vasil Biľak. Zejména kvůli tomuto postoji se jednání naplno rozběhla až v roce 1971, v době, kdy normalizace již probíhala na plné obrátky. Obě strany se poprvé po letech sešly v Římě, a to ve dnech 13.–16. října 1970. V čele zástupců Svatého stolce stál opět kardinál Agostino Casaroli, dále se jednání účastnili Giovanni Cheli a Angelo Sodano. Za československou stranu vedl jednání Alois Tichý, který byl vyslanec zastupitelského úřadu v Itálii. Tématem jednání byly, jako již dříve, věci personálního charakteru. V porovnání s érou před rokem 1968 bylo více diskutováno ve věci tajně (nikoliv pouze neveřejně) vysvěcených biskupů a jejich působení. Do roku 1977 se také ještě diskutuje o tématu zřízení samostatné slovenské církevní provincie. Opět se jednání uskutečnilo v Praze v datu 24.–27. března 1971. Další jednání následovalo až 13.–16. listopadu a 11.–16. prosince 1972 v Římě. Postavení Svatého stolce ve věci obsazení biskupství se opět stala horší (po smrti brněnského biskupa Skoupého a smrti českobudějovického biskupa Hloucha). Svého biskupa neměla také Morava a Slovensko. Tento stav vyvíjel tlak na Svatý stolec akceptovat takřka jakoukoliv dohodu, s čímž samozřejmě československá vláda počítala. Svatý stolec nakonec souhlasil se jmenováním čtyř biskupů – jednoho pro Moravu a dva pro Slovensko. Jednalo se o Josefa Vranu, který se měl stát apoštolským administrátorem pro Olomouc, Júlia Gábriše jako apoštolského administrátora pro Trnavu, Jozefa Ferance jako sídelního biskupa banskobystričského a Jána Pasztora jako sídelního biskupa nitranského. Nutno podotknout, že dosažení toho výsledku bylo z pohledu Československa nejspornějším bodem celé vatikánské Ostpolitik.

Při účasti na svěcení nových biskupů se setkali zástupci Svatého stolce v čele s kardinálem Casarolim, a také s Matějem Lúčanem, který byl místopředseda federální vlády zodpovědný za církevní záležitosti, a s Karlem Hružou. Delegation Svatého stolce jim sdělila rozhodnutí papeže ohledně zveřejnění jmenování Š. Trochty kardinálem. Toto zjištění československou stranu dosti překvapilo a stalo se důvodem k četné

⁹⁴ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 41-45.

kritice. Na další schůzce konané 16. září 1974 v Římě se v zásadě neřešilo nic nového. Po smrti kardinála Trochty se podmínky pro církve opět zkomplikovaly. Při rozhovorech byla sice navržena jména osob vhodných k biskupskému jmenování, ovšem ty československá strana razantně odmítla. Za zmínku stojí, že za celou dobu společného jednání mezi Svatým stolcem a Československem padlo přes sto jmen případných kněží vhodných ke jmenování do úřadu biskupa. Do konce roku 1977 se uskutečnila ještě dvě setkání, která však nebyla ničím odlišná od těch předchozích, ačkoliv zde došlo ke shodě ohledně jmenování kardinála Tomáška pražským arcibiskupem, a také ke shodě ohledně hranic diecézí a slovenské církevní provincie.

V závěru lze tedy hodnotit období pontifikátu Pavla VI. následně: došlo sice k vysvěcení čtyř kněží na biskupy, ovšem nejméně dva byli zjevně spolupracovníci tehdejšího režimu, harmonizovaly se církevní hranice s hranicemi státu, došlo k ustanovení slovenské církevní provincie a podařilo se jmenovat Františka Tomáška kardinálem a pražským arcibiskupem.⁹⁵

5.2 Apoštolské konstituce *Præscriptionum sacrosancti a Qui divino*

Problémem, který se ukázal jako zásadní, bylo nekrytí se hranic státu s hranicemi diecézními. Na území českých zemí se jednalo o oblasti části severní Moravy a Slezska, na Slovensku už to však bylo horší. Značná část země spadala do maďarské diecéze, některé části slovenských diecézí zase naopak zasahovaly do Maďarska a celé Slovensko patřilo pod správu maďarské církevní provincie (Ostřihom a Eger).

Tato komplikovaná situace měla být napravena už za první republiky, a dokonce je o ní zmínka i v modu *videndi*, avšak zejména kvůli událostem v roce 1938 se nepodařilo tento problém úspěšně vyřešit. Dalších čtyřicet let se situace absolutně nezměnila. Vzhledem k tomu, že československé diecéze stejně nebyly spravovány řádnými biskupy, nebyla ani potřeba řešit otázku optimalizace církevních hranic. Obrat nastal ve druhé polovině 70. let, kdy Svatý stolec (v rámci své *Ostpolitik*) navrhl Československé republice řešení této situace. Vláda si však nebyla příliš jistá svým postavením a obávala se, že pokud dovolí vyřešit problém na Slovensku, pokusí se

⁹⁵ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 49-52.

Svatý stolec realizovat i další změny. Zejména panovala obava, že by došlo k ustavení nových diecézí, tedy plzeňské a ostravsko-opavské, a tím ke zvýšení počtu členů biskupského sboru.

30. prosince 1977 vydal papež Pavel VI. dvě buly. První s názvem *Praescriptionum sacrosancti*, která se věnuje úpravě hranic, a druhou, *Qui divino*, věnující se zřízení církevní provincie na Slovensku. V důsledku těchto dvou dokumentů došlo k:

- vyjmutí apoštolské administratury českotěšínské z diecéze vratislavské a jejímu začlenění do arcidiecéze olomoucké;⁹⁶
- vyjmutí apoštolské administratury trnavské z arcidiecéze ostříhomské a vzniku nové arcidiecéze trnavské;
- vyjmutí rožňavské a košické diecéze z církevní provincie Eger a odpojení těch částí, které byly na území Maďarska;
- začlenění 13 farností z diecéze szatmarské (Rumunsko) do košické diecéze;
- ke vzniku církevního metropolitního sídla v Trnavě a podřízení všech římskokatolických slovenských diecézí arcidiecézi v Trnavě.

Z bývalé apoštolské administratury Trnavské se tak nově stalo přímo arcibiskupství, které bylo až do roku 1995 jediným na území celého tehdejšího Slovenska. Až v tomto roce byla zřízena další slovenská provincie v Košicích. Na závěr je vhodné zmínit se, že vlastního arcibiskupa mělo Slovensko až teprve roku 1989. Tehdy byl povýšen do této funkce tehdejší apoštolský administrátor trnavský Ján Sokol. Ačkoliv se Svátý stolec o jmenování arcibiskupa pokoušel již v sedmdesátých letech, a měl se jím stát Július Gábriš, nepodařilo se záměr realizovat. Komunistický režim totiž tehdy trval na tom, aby byl zároveň s Gábrišem jmenován olomouckým arcibiskupem i Josef Vrana, což bylo pro Svátý stolec nepřípustné.⁹⁷

⁹⁶ Pro pravdivost je třeba znovu poznamenat, že v samotné apoštolské konstituci není řeč o apoštolské administratuře, ale o dvou územích vratislavské arcidiecéze.

⁹⁷ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 52-53.

5.3 Dopad apoštolské konstituce *Præscriptionum sacrosancti* na církevní správu slezských komisariátů

Apoštolská konstituce *Præscriptionum sacrosancti* měla zásadní vliv na tehdejší slezské komisariáty Český Těšín a Jeseník. Tímto dokumentem byla tato území vyčleněna z vratislavské arcidiecéze a připojena k arcidiecézi olomoucké.

Zároveň v tomto dokumentu stanovil papež Pavel IV., že všechny dokumenty, které se týkají majetku, území a věřících, mají být kurií, k níž dosud patřily, zaslány kurii nově vzniklé diecéze. Dohledem nad tím pověřil Svatý otec kardinála Tomáška, popřípadě toho, koho by kardinál sám delegoval. Povinností kardinála či jeho pověřence bylo také vyhotovit o všem potřebná potvrzení a zaslat je Kongregaci pro biskupy.⁹⁸

⁹⁸ *Præscriptionum sacrosancti*. In *Acta Curiae Olomucensis* č. 5/1978.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se věnoval reorganizaci církevní správy mezi Československem a Polskou republikou, k jejímuž definitivnímu vyřešení došlo v 70. letech 20. století. V první kapitole práce jsem se zabýval ztrátou Slezska v roce 1742 – nástinu tehdejší politické situace a následnému vojenskému konfliktu. V další části jsem se zaměřil na vznik Pruska. Pojednal jsem zde o okolnostech, které vzniku pruského státu předcházely, problémům na poli mezinárodní politiky i charakteristice nově vzniklého státu. V další kapitole jsem se zabýval vývojem v době od začátku 1. světové války až do konce 2. světové války. Zaměřil jsem se na vznik Československa, na dramatické a pozoruhodné okolnosti, které vznik naší republiky doprovázely. Následující části kapitoly jsem věnoval bojům o Těšínsko. Shrnul jsem situaci, která předcházela vojenskému konfliktu i válečný konflikt samotný. V závěru této podkapitoly jsem se zabýval i důsledky této války a následným rozdělením sporného území. Další oblastí, již jsem se věnoval, byla situace na území Kladska po vzniku Československa, a také uzavření pruského konkordátu.

V druhé části mé bakalářské práce jsem pojednával již o věcech zejména církevního charakteru. Zaměřil jsem se zde na provizorní církevní řešení po konci 2. světové války, politickými podmínkami úpravy diecézní struktury a církevní situaci v Polsku i v Československu. Jedna z částí této práce pojednává o apoštolské administratuře českotěšínské. Dále jsem se zabýval apoštolskými konstitucemi *Praescriptionum sacrosancti* (zde i jejím dopadem na správu slezských komisariátů) a *Qui divino*. Stranou mého zájmu nezůstala ani bula *Episcoporum Poloniae coetus* upravující církevní správu v Polsku.

Osobně mě téma mé práce nadchlo a upřímně zaujalo, ačkoliv jsem nečekal, že jeho zpracování bude tolik náročné. Zejména pro mě bylo překvapením, jak dlouho trvalo finální vyřešení delimitace diecézních hranic. Ke ztrátě Slezska došlo již v roce 1742 a definitivní vyřešení reorganizace církevní správy nastalo teprve až roku 1978. Další zajímavou informací pro mě bylo, jak málo stačilo k tomu, aby se Kladsko po 2. světové válce stalo opět součástí českých zemí. Nebýt sovětského diktátora Stalina, lze reálně předpokládat, že by se to snad opravdu povedlo. Následné osudy českých obyvatel, zejména v českém koutku Kladska, byly ukázkou radikalismu, který přetrvál i

po konci 2. světové války. Obdobně radikální a násilné činy se nevyhnuly také těšínskému Slezsku. Pro zachování objektivity ale musím podotknout, že zdroje hovoří o oboustranných potyčkách, takže ani česká strana nebyla bez viny. Další zajímavostí, kterou jsem při tvorbě práce zjistil a která pro mě byla pozoruhodnou novinou, byla rozhodnost a neústupnost, s jakou jednala tehdejší československá armáda ve věci Těšínska. Nepřipravenost a zaskočenost armády polské byly něčím, co hrálo do karet Čechoslovákům, a postup, kterého dosáhli, byl fascinující. S nadsázkou lze říci, že kdyby nebyl tehdejší prezident Masaryk pragmatickým státníkem, který respektuje mezinárodní právo, bývali bychom celé ztracené Slezsko mohli snad i získat zpět. Tento scénář by však měl neblahý dopad na mou práci, která by se tím výrazně zestručnila, nebo by vůbec nevznikla. Můj obdiv získali také vatikánští diplomati, kteří vedli jednání s československou stranou v 60. a 70. letech. Tato náročná vyjednávání, která trvala několik let a která byla československým týmem záměrně oddalována a komplikována, musela vyžadovat opravdu obrovskou míru trpělivosti, neúnavnosti a také značné množství víry v lepší zítřky.

Na závěr bych rád zmínil, že cesta k delimitaci diecézních hranic nebyla cestou snadnou. Po dlouhotrvajících jednáních se ale výsledek dostavil a vše nakonec proběhlo úspěšně. Je však pozoruhodné jak tato problematika, pro církve klíčová, nebyla dosud nijak obsáhleji zpracována. Z toho důvodu bych si přál, alespoň částečně, přispět svou prací ke komplexnějšímu náhledu na danou věc.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

1. Archiv Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Arcidiecése vratislavská: úprava církevní správy, 16. 10. 1947.
2. Archiv Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Nejdůstojnější apoštolské administratuře v Českém Těšíně, 1947.
3. Archiv Biskupství ostravsko-opavského, fond Apoštolská administratura českotěšínská, Vele důstojné Apoštolské administratuře v Českém Těšíně s oznámením následujícího, 10. 4. 1948, 2. 6. 1948.
4. Pacelli Gasparimu ze 7. 12. 1923, AA. EE. SS., Germania, pol. 511 P. O., fasc. 21, list 33r–34r.
5. PAVEL VI. Apoštolská konstituce "Episcoporum Poloniae coetus" [online] – polský překlad. [cit. 2017-04-07]. Dostupné z: <http://www.diecezjakoszalin.pl/bulla-episcoporum-poloniae-coetus>.
6. PAVEL VI. Apoštolská konstituce *Praescriptionum sacrosancti* – český překlad. In Acta Curiae Olomucensis č. 5/1978.
7. *Překlad Kodexu kanonického práva*. Přepis překladu kodexu kanonického práva z roku 1917, který přeložila komise pro překlad kodexu při CMB fakultě v Praze, pobožce v Olomouci. Přepis vypracoval Diecézní církevní soud v Brně v roce 2009. Brno: Akademie kanonického práva, 2009. 874 s. Bez ISBN.

Literatura

1. *Apoštolská administratura českotěšínská. Stručná historie a několik čísel*. Rozhledy Severomoravského krajského výboru Sdružení katolických duchovních Pacem in terris v Ostravě 2, 1976.
2. BAKALA, Jaroslav a SOLNICKÝ, Josef. *Slezsko*. Opava: Matice slezská, 1992, 288 s. Bez ISBN (Váz.).
3. BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 399 s. ISBN 978-80-7325-130-7.
4. BEIN, Werner. *Schlesien in der habsburgischen politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*. Sigmaringen, 1994, 396 s. ISBN 3799561447
5. BESIÉR, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008, 377 s. ISBN 978-80-86907-60-4.
6. BESSER, Johannes von. *Preußische Krönungs-Geschichte oder Verlauf der Ceremonien, mit welchen Friedrich III, Churfürst zu Brandenburg, die Königliche Würde des Königreiches Preußen angenommen usw.* Köln an der Spree, 1702 (nové vydání Berlin 1901). 100 s.
7. BOHÁČ, Zdeněk. *Atlas církevních dějin českých zemí 1918-1999*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 173 s. ISBN 80-7192-405-9.

8. BOROWSKY, Lothar. *Friedrich der Große: Geschichte meiner Zeit*. München, 1970, 420 s.
9. BROWNING, Reed. *The War of the Austrian Succession*. Gloucestershire, 1995, 480 s. ISBN 0-312-12561-5.
10. CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: Svatý stolec a komunistické země (1963-1989)*. Přeložil Josef MARIA. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 305 s. ISBN 80-7192-621-3
11. ČESKÝ TĚŠÍN, ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST. *Historie farnosti* [online]. [cit. 2017-04-08]. Dostupné z: <http://rkftesin.webnode.cz/historie/>.
12. DANIEL, Robert. *Nadolzie zrywa okowy*. Macierz Ziemi Cieszyńskiej, 1998, 160 s. ISBN 8390986418.
13. DEJMEK, Jindřich. *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918-1922): vybrané kapitoly z československé zahraniční politiky*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, 384 s. ISBN 80-86547-07-8.
14. DORN, Günter – ENGELMANN, Joachym. *Die Schlachten Friedrichs des Großen: Führung*. Podzun-Pallas-Verlag GmbH, 1986, 176 s. ISBN 978-37-90902-75-4.
15. FUKALA, Radek a JIRÁSEK, Zdeněk. *Slezsko v dějinách Českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012, 595 s. ISBN 978-80-7422-169-9.
16. GROEHLER, Olaf. *Die Kriege Friedrichs II*. Berlin, 1981, 245 s. ISBN 3327000387.
17. GRÜNHAGEN, Colmar. *Geschichte des Ersten Schlesischen Kriege I. Bis zum Abkommen von Klein-Schneleldorf*. Gotha, 1881, 392 s.
18. HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005, 423 s. ISBN 80-903550-4-8.
19. JELÍNEK, Petr. *Zahraničně-politické vztahy Československa a Polska 1918-1924*. Opava: Matice slezská, 2009, 226 s. ISBN 978-80-86887-12-8.
20. KULHÁNEK, František. *Boj o Kladsko*. Praha: Nakladatelství Práce, 1946, 130 s.
21. VOLK, Ludwig. *Das Reichskonkordat vom 20. Juli 1933. Von den Ansätzen in der Weimarer Republik bis zur Ratifizierung am 10. September 1933*. 5. Mainz, 1972.
22. LEO, Heinrich. *Was ist konservativ?* Halle, 1864, 23 s. (také „Nominalistische Gedankspäne“. Halle, 1864).
23. MEDEK, Rudolf. *28. říjen*. Praha: Památník odboje, 1923, 30 s. (Brož.).
24. MUSIL, František. *Kladsko*. Praha: Libri, 2007. Stručná historie států, 2007, 192 s. ISBN 978-80-7277-340-4.
25. Neděle 23. července 1978 – Olomouc a Český Těšín. *Rozhledy Severomoravského krajského výboru Sdružení katolických duchovních Pacem in terris v Ostravě 3*, 1978.
26. OLIVOVÁ, Věra. *Československé dějiny: (1918-1945)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, 232 s.
27. POPIOLEK, Kazimierz. *Stosunek ludności śląskiej do zajęcia Śląska przez Prusy w latach 1740-1763. Kwartalnik Opolski 2*, 1956, s. 68.
28. KUPPER, Alfons. *Staatliche Akten über die Reichskonkordatsverhandlungen 1933*. Mainz: Matthias-Grünwald-Verlag, 1969.

29. RANKE, Leopold von, *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, Viertes Buch, 1843, 536 s.
30. RAUSCH, Karel. *Bitva u Chotusic 1742 a vojenské památky města Čáslavi*. Průvodce po bojištích a vojenských památkách Československé republiky 14. Praha, 1935, 20 s.
31. RÖNNEFAHRT H. K. (hrsg.). *Konferenzen und Verträge. Ein Handbuch geschichtlich bedeutsamer Zusammenkünfte und Vereinbarungen 1 II/31*. Neure Zeit 1492-1914. Würzburg, 1958, 512 s.
32. SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. Ostrava: Key Publishing, 2008, 95 s. ISBN 978-80-7418-000-2.
33. SCHOEPS, Hans-Joachim. *Dějiny Pruska*. Přeložila Šárka STELLNEROVÁ, přeložil František STELLNER. Praha: Garamond, 2004, 410 s. ISBN 80-86379-59-0.
34. ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Pozvání do Slezska: vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*. Praha: Kalich, 2001, 599 s. ISBN 8070175532.
35. TICHÝ, Josef, Václav VOJTÍŠEK a Emanuela NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ. *Kladsko v historii českého státu*. V Praze: Nakladatelství Universum, 1947, 76 s.
36. VALENTA, Jaroslav. *Česko-polské vztahy v letech 1918-1920 a Těšínské Slezsko*. Ostrava, 1961.
37. VANĚK, Otakar, BEDNAŘÍK, František. *V boj! Obrazová kronika československého revolučního hnutí v Itálii 1915-1918*. Praha, 1927, 945 s.
38. ZBRANEK, Tomáš Benedikt. *Apoštolská administratura českotěšínská*. In *Český Těšín 1920-1989: válečné a poválečné osudy města*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav historických věd ve spolupráci s Muzeem Těšínska, 2011, 156 s. ISBN 978-80-7248-712-7.
39. ZBRANEK, Tomáš Benedikt: *Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris*. Rigorózní práce, Slezská univerzita, FPF, Ústav historických věd, Opava 2009, s. 45. Bula byla otištěna v publikaci Ročenka 1979. Trnava 1979.
40. ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004, 546 s. ISBN 80-7277-172-8.
41. ŽÁČEK, Rudolf. *Ostravsko-opavská diecéze: kořeny a souvislosti*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, 2011, 137 s. ISBN 978-80-7248-897-1.